OVERZIGT DER REIS

IN

NEDERLANDSCH INDIE,

DOOR

ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID

:-
497

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PP 296-080

PERPUSTAKAAN NASIONAL R

Tanggal : 30-7-2010
Nomor Induk : 11268/PW-Museum/10
BIB - ID : 0010 - 91524960
ITEM - ID : 0310181071
Asal : Museum Pusat

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

OVER

NEDERL

Prijs

PERPUSTA

XXI, 492 a

OVERZIGT DER REIS

IN

NEDERLANDSCH INDIE,

DOOR

Zijne Koninklijke Hoogheid

Prins Willem Frederik Hendrik

der Nederlanden,

GEDURENDE HET JAAR 1837.

TE BATAVIA,
TER LANDS-DRUKKERIJ.
1838.

BAT. GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN
PERPUSTAKAAN NASIONAL RI

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Aan

Zijne Koninklijke Hoogheid

Prins Willem Frederik Hendrik

der

NEDERLANDEN.

Uwer Koninklijke Hoogheids *reize naar en verblijf in de Nederlandsch Indische bezittingen, is voor den Bestuurder dier gewesten,*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

voor alle ingezetenen aldaar, zoo streelend geweest,—heeft bij allen, na het weder verlaten derzelve door Uwe Koninklijke Hoogheid, zoo vele hoogst aangename herinneringen doen achter blijven en is voor Nederlandsch Indië zoo bijzonder merkwaardig, dat ik mij gelukkig reken, door het bekleeden der eervolle betrekking van Algemeene Secretaris des Indischen Bestuurs, te hebben kunnen

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gebruik maken van de bij hetzelve aanwezige officiele rapporten, tot het zamenstellen van een overzigt der bijzonderheden van het bezoek, waarmede Uwe Koninklijke Hoogheid de kolonie wel heeft gelieven te vereeren, waarbij ik tevens den wensch koesterde, dit overzigt in druk te mogen doen uitgeven, als een verhaal, waarvan de lezing voor velen zeer aangenaam zal zijn, en hetwelk ik ver-

trouw dat bijdragen zal, om het gemeld bezoek, hier, steeds in dankbaar aandenken te doen blijven.

De arbeid volbragt zijnde en mijn wensch in deze, aan den Gouverneur Generaal voorgedragen hebbende, heeft Zijne Excellentie de verzochte toestemming, wel met toejuiching, gelieven te verleenen.

Ik verzoek Uwe Koninklijke Hoogheid nede-

rig, de opdragt van dit overzigt, met welgevallen aantenemen en zich te willen verzekerd houden, dat de daarin vervatte uitboezemingen, voortgebragt zijn door het gevoel van liefde voor- en opregte verknochtheid aan de Leden van het Vorstelijk Huis, door hetwelk het dierbaar Vaderland en deszelfs belangrijke kolonien, sinds eene zoo lange reeks van jaren, gelukkig geregeerd wordt, en voor

welks heil, ook in deze gewesten, de Almagtige Opperbestierder, met vertrouwen gebeden wordt.

Ik ben,

Uwe Koninklijke Hoogheid,

de onderdanige dienaar,

J. P. CORNETS DE GROOT.

BATAVIA, *den 20 September 1838.*

BEKNOPT OVERZIGT

VAN DE

Reis in Nederlandsch Indië,

DOOR

ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID

PRINS WILLEM FREDERIK HENDRIK

DER

NEDERLANDEN.

Een der merkwaardigste gebeurtenissen uit de laatste tijden, welke verdienen in de geschiedrollen van Nederlandsch Indië vermeld te worden, is het bezoek van een lid van het regerend en door elk Nederlander zoo zeer bemind vorstelijk huis, waarmede deze kolonie in 1837 vereerd werd, onder het bestuur van den Gouverneur Generaal, Luitenant Generaal *D. J. de Eerens*. Nimmer nog hadden deze gewesten, hoezeer sedert ruim twee eeuwen met de naauwste banden aan het moederland verbonden, het voorregt genoten van door een' Prins van *Nassau* te worden bezocht, en aangenaam klonk derhalve de heugelijke mare in elks oor, dat 's Konings beminde kleinzoon *Willem Frederik Hendrik*, derde zoon van den Prins van *Oranje*, Luitenant bij de Nederlandsche Marine, zich aan boord van Z. M. fregat Bellona, onder bevel van den Kapitein ter zee *Arriëns*, zoude inschepen, om *Java*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

hetzelfde voorregt te doen genieten, waarmede de Ingezetenen van Neêrland's West-Indische bezittingen, zich reeds in 1835 hadden mogen verheugen.

Algemeen was de vreugde van de getrouwe onderdanen van den besten der koningen, wiens bestuur zoo zeer gekenmerkt wordt door vaderlijke zorg voor het geluk van zijn volk, over dit nieuwe blijk van Hoogst Deszelfs belangstelling in eene kolonie, welke, vooral in de laatste jaren, door de doeltreffende maatregelen van den Luitenant Generaal *J. van den Bosch*, als Gouverneur Generaal en later als Kommissaris Generaal, eene te voren nooit gekende trap van welvaart bereikt hebbende, de bijzondere aandacht des Konings dan ook meer en meer is waardig geworden.

Door den Gouverneur Generaal werden, dadelijk na het ontvangen dezer blijde tijding, de noodige maatregelen genomen, ten einde het onthaal van den vorstelijken gast luisterrijk en Hoogst Deszelfs verblijf aangenaam te doen zijn, en boven al, ter bereiking van het voorgestelde doel, namelijk, om den Prins, gedurende Deszelfs tegenwoordigheid alhier, zoo veel mogelijk bekend te maken, met de bijzonderheden dezer gewesten, zoo ten aanzien van het land, deszelfs voortbrengselen en handel, de aldaar gevolgd wordende wijze van kultuur en fabrikatie van producten voor de Europische markt, als omtrent de militaire en maritieme aangelegenheden der kolonie.

Op den 17 October van het jaar 1836, verliet de Bellona den *Helder*, gevolgd door Z. M. brik Snelheid,

welke, onder bevel van den Kapitein Luitenant ter zee *Ferguson*, bestemd was om het fregat op deszelfs reis te vergezellen. Gedurende den overtogt deden die bodems *Rio de Janeiro* aan, alwaar de Prins 14 dagen vertoefde en zoo wel ten hove des Keizers, als aan boord van de aldaar aanwezige Engelsche en Fransche admiraal schepen, een luisterrijk en aller vleijendst onthaal genoot.

Na eene reis van 102 zee dagen, kwam de BELLONA op den 9 Februarij 1837, onder het gebulder van het geschut, ter reede van *Batavia*.—Het schip werd door den Prins zelf ten anker gebragt. Zoodra het fregat in het gezigt der reede was, deed het wachtschip, onder het hijschen der vlag, drie sein schoten, welke te *Weltevreden* werden herhaald. De eerste officier van Z. M. fregat DIANA, de Kapitein Luitenant *Johr*, begaf zich, daartoe gecommitteerd, dadelijk naar de BELLONA en bragt vervolgens aan Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal de tijding van den goeden welstand van den Prins, onder mededeeling van Hoogst Deszelfs verlangen, om den volgenden morgen zich aan wal te begeven.

Reeds in den vroegen ochtend van dien dag, vertrok de daartoe bestemde kommissie naar boord, te zamengesteld uit den Generaal Majoor *F. D. Cochius*, Kommandant van het Indisch leger, den Kommandant ad interim van Z. M auxiliair eskader in Oost-Indie, Kapitein ter zee *J. C. Koopman*, den Hoofd Administrateur der Marine *J. P. C. Ruloffs* en den Resident

van *Batavia* Mr. *D. F. W. Pietermaat*, om Z. K. H. namens den Gouverneur Generaal, met Hoogst Deszelfs behouden aankomst in Nederlandsch Indie te verwelkomen, en, onder de verschuldigde eerbewijzingen, naar wal te begeleiden. Bij het afsteken der sloep van boord, werd, door het wachtschip en de verder ter reede aanwezige Nederlandsche en Koloniale oorlog schepen en vaartuigen, een saluut van 21 schoten gedaan, hetwelk bij het binnen komen der rivier, door de zee batterij werd herhaald;—aan de landings plaats werd de Prins, onder het spelen der muziek ontvangen en nog nader verwelkomd door den heer *J. C. Goldman*, Vice President van den Raad van Nederlandsch Indie, aan het hoofd eener kommissie, bestaande uit het Lid van den Raad van Nederlandsch Indie Jonkheer Mr. *H. G. Nahuijs van Burgst*, den President van het Hoog Geregtshof Mr. *G. C. Hageman*, den President van den Raad van Justitie te *Batavia J. M. van Beusechem*, den waarnemend President der Algemeene Rekenkamer *H. W. Geselschap* en den Militairen Kommandant van *Batavia* de Luitenant Kolonel *J. J. Perié*, en reed vervolgens, in het voor Hoogst Denzelven bestemd rijtuig, vergezeld van den Vice President van den Raad van Indie en den Kapitein ter zee *Arriëns*, geescorteerd door een detachement hussaren en gevolgd door de beide kommissien en de aanwezige ambtenaren, tusschen de langs den weg geschaarde troepen, en onder de toeloop van eene groote volks menigte, naar het hotel van

den Gouverneur Generaal op *Rijswijk*, hetwelk voor het verblijf van den vorstelijken gast was in gereedheid gebragt.

Aan den ingang van het hotel werd Z. K. H. opgewacht door den Gouverneur Generaal, omgeven door den waarnemend Algemeenen Secretaris, de heer *J. P. Cornets de Groot*, door de adjunct Secretarissen van het Gouvernement *P. Jeekel* en *J. D. G. Schaap* en door deszelfs adjudanten, en onder het bepaald saluut, in de receptie zaal binnen geleid zijnde, aldaar door Zijne Excellentie gecomplimenteerd.

Hartelijk was de toespraak van het hoofd van het bestuur dezer kolonie, die in deze, de opregte tolk was van al de aanwezigen. Elks gelaat drukte uit, hoezeer men het door den Gouverneur Generaal geschetste geluk besefte, hetwelk de kolonie in dezen stond mogt te beurt vallen, door aldaar een Vorst uit het huis van *Oranje* aanwezig te zien; welk geluk te meer gevoeld werd, daar men in Hoogst Denzelven een kleinzoon mogt vereeren van den zoo geeerbiedigden als eerbiedwaardigen monarch, onder wiens vaderlijk bestuur, de kolonie eene steeds meer bloeijende welvaart geniet, en tevens den geliefden zoon van den vorstelijken held, die door moed en beleid, tot twee malen toe, het land mogt redden, hetwelk hij geroepen is eens te zullen regeren, en dat door zijn bloed de schoonste waarborgen ontving, voor de zorgen welke een trouw volk van hem zal te wachten hebben.

De Prins werd welkom geheten in een land, de

zorgen van eenen goeden en wijzen koning waardig, alwaar de belangrijkheid van den grond geevenaard wordt door kinderlijken eerbied van deszelfs bewoners voor den geliefden Vorst, en, derzelver gehechtheid aan het nooit te vergeten Vaderland; — in het midden eener schare van Nederlanders, die ook op eenen afstand van 4000 uren, al de waarde gevoelen, en er fier op zijn tot een volk te behooren, hetwelk den ouden roem der voorvaderen vernieuwende, in de laatste jaren, door moed, volharding, en trouw aan Koning en Vaderland, zich eenen gevestigden naam onder de volkeren der bekende wereld verworven heeft.

Met vertrouwen wordt de hoop gekoesterd, zeide de Gouverneur Generaal, dat Z. K. H. de onderscheidene gedeelten dezer kolonie door reizende, zich zal kunnen overtuigen dat des Konings dienst door land en zeemagt, welke zich steeds zoo gunstig onderscheiden, en door elken dienaar, met ijver en trouw behartigd wordt, en dat ieder ambtenaar, in welke betrekking ook, niets onbeproefd laat, om Z. M. heilzame instellingen, derzelver doel te doen bereiken; met verzekering, dat eene bevolking zal worden aangetroffen, die den Koning vereert, onder wiens gezegende regering zij met iederen dag haar lot ziet verbeteren, en die ook meer en meer het geluk leert beseffen, onderdanen te zijn van eenen Vorst, wiens eerste voorschriften voor het bestuur dezer landen, vaderlijke bezorgdheid voor den Inlander waren.

Eindelijk werd de wensch geuit, dat Zijne Koninklij-

ke Hoogheid, na gelukkig volbragten togt, aan den geeerbiedigden Koning, de verzekering zou kunnen geven, dat hier, niet minder dan in het moederland, steeds gekoesterd wordt, ware liefde en onwankelbare trouw jegens den besten der koningen en onkrenkbare verknochtheid aan Hoogst Deszelfs koninklijk geslacht.

In de receptie zaal waren de onderscheidene kollegien en autoriteiten verzameld, welke vervolgens door den Gouverneur Generaal aan Z. K. H. werden voorgesteld;—des namiddags genoten de Chefs der onderscheidene Departementen en de Civiele en Militaire autoriteiten de eer bij den Gouverneur Generaal ten middagmaal genoodigd te worden. Met geestdrift werd aldaar de toast ontvangen, door den Gouverneur Generaal, aan Z. M. den Koning gewijd, en met levendig genoegen merkte men de zeer hartelijke wijze op, waarmede de Prins denzelven beantwoordde.

Den volgenden avond vereenigde zich een klein gezelschap aan het hotel van den Gouverneur Generaal. Daags daaraan, zijnde zondag den 12 Februarij, was Z. K. H. de Prins tegenwoordig bij de openbare Godsdienst oefening in de zoogenaamde buiten kerk bij *Batavia*, onder het gehoor van den Predikant *S. A. Buddingh*, Th. Dr., die in zijn voorgebed, den Heer van zee en golven met de gemeente dankte voor de behouden aankomst van Z. K. H., en den jongen Vorst, gedurende Hoogst Deszelfs verblijf in deze gewesten en voor zijn volgend leven, aan de trouwe hoede en bescherming des Almagtigen opdroeg.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Des avonds werd door den Gouverneur Generaal een luisterrijk bal gegeven, waarop een groot gedeelte van *Batavia's* ingezetenen genoodigd waren, welke alzoo in de gelegenheid gesteld werden om den jongen Vorst derzelver hulde aantebieden. De Prins won reeds op dit feest aller harten, en verwekte de overtuiging, dat het verhevene van den Vorsten stand, geenszins die beminnelijke hoedanigheden uitsluit, welke alhier zoo veel hebben bijgedragen om de algemeene liefde tot het huis van Oranje in zulk eenen ruimen mate, persoonlijk op Prins *Hendrik* overtedragen.

De belangstelling van het publiek in den edelen Vorsten zoon, bleek in het bijzonder, toen Z. K. H. vergezeld van den Gouverneur Generaal en deszelfs gemalin en dochter, eene gala representatie in den schouwburg te *Weltevreden*, met Hoogst Deszelfs tegenwoordigheid vereerde. De aldaar zamen gevloeide menigte, gaf aan de haar bezielende gevoelens den vrijen teugel, en openbaarde luid dat ook zij wedijverde in eerbied en liefde jegens den Vorstelijken telg.

Aller gelukkigst was de keuze van het opgevoerd wordende geschiedkundige tooneel stuk, *Graaf Lodewijk van Nassau of de overwinning bij Heiligerlee*, door een der ingezetenenen van *Batavia* (de heer *P. Vreede Bik*) vervaardigd, hetwelk thans, nu aller oog op de Vorsten uit het huis van *Oranje* gevestigd was, volkomen aan de verwachting voldeed, en de leden van het liefhebberij tooneel, onder de zinspreuk *ut desint vires tamen est laudanda voluntas*, door wel-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ke hetzelve werd voorgesteld, grooten lof deed inoogsten. Na dat de hooge personen, begeleid door drie der heeren Directeuren van het liefhebberij tooneel, en, onder het spelen van het nationaal lied *Wilhelmus van Nassauwen*, binnen getreden zijnde, in eene voor deze gelegenheid versierde loge hadden plaats genomen, werden door het acterend lid Mr. *F. van Teutem*, de navolgende dicht regelen voorgedragen:

Welkom, welkom in deze oorden,
Welkom, Prins, aan Java's strand,
Dat door zoo veel teedre banden
Blijft gehecht aan 't Vaderland.

Heil U, dat Gij Neêrlands zonen,
In dit oord zelfs niet vergeet;
Dat voor 't eerst een telg van Nassau,
Op zijn bodem welkom heet!

Welkom, *Willem Fredrik Hendrik*,
Naamgenoot van d'edlen Vorst,
Die voor Neêrlands volk en vrijheid
Goed en leven wagen dorst.

Elk voelt 't hart van vreugde gloeijen,
Die U in deez' tempel ziet;
Waar onze *ijver* en ons *pogen*
Gaarne aan U een offer biedt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Mogt dit *pogen* U behagen,
Zelfs als ons de *kracht* ontbreekt,
Om een heldendaad te schetsen,
Die voor Nassau's glorie spreekt.

Mogten immer roem en voorspoed
U geleiden op deze aard;
Dan zien w'onzen wensch vervullen,
Prins, aan *Nederland* zoo waard!

Deze welkoms groet vond in de zaal krachtige weerklank, en dadelijk na de schoone en toepasselijke slot woorden van het tooneelstuk, *Wie zou zich niet gelukkig achten, Oranje als zijnen Vorst en Opperheer te eerbiedigen*, werd het geliefkoosd volkslied *Wien Neêrlands bloed door de aderen vloeit*, door de heeren acteurs, en een groot gedeelte van het publiek, onder begeleiding van het orchest, aangeheven, en blijkbaar voldaan en onder de levendigste toejuichingen, verliet de Prins den schouwburg.

Des anderen daags bezocht Z. K. H. de kazerne, het hospitaal, het arsenaal en de verdere militaire inrigtingen te *Weltevreden*, zoo mede het paleis aldaar, hetwelk oorspronkelijk opgebouwd tot verblijf van den Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indie, in 1827 aan deze bestemming werd onttrokken, en sedert de Gouvernements bureaux bevat. Het gebouw is door deszelfs omvang en ligging der opmerking niet onwaardig. Vooral de groote gehoor en vergaderzaal trok

de aandacht van Z. K. H., welke tevens met blijkbaar genoegen de aldaar hangende afbeeldsels der voormalige bestuurderen dezer gewesten bezigtigde.

De leden van de Societeit *de Harmonie*, op *Rijswijk*, van hunnen kant wenschende bijtedragen om het verblijf van den Prins op de hoofdplaats te veraangenamen, boden den Prins een bal en souper aan, hetwelk Z. K. H. met Hoogst Deszelfs tegenwoordigheid vereerde. Alles wat slechts kon strekken om het feest den meest mogelijken luister bij te zetten, was in ruime mate bijgebragt. De fraaije danszaal was met de nationale kleuren en de borst beelden van den Koning en van den Prins van Oranje versierd, terwijl voor het gebouw, in een schoon verlichten eerboog, het gekroonde naam cijfer van den hoogen gast prijkte. De ongekunstelde vrolijkheid deed volkomen zien hoe een ieder vervuld was met erkentelijkheid jegens de Directie der Harmonie, welke door dit prachtig bal, gelegenheid gaf, om aan Z. K. H. bewijzen te geven van de eerbiedigste toegenegenheid.

Aan het souper stelde de waarnemend voorzitter der directie, de heer *C. J. Verkouteren*, President der factorij van de Nederlandsche Handelmaatschappij, een toast in, waarin de algemeene gevoelens volledig werden uitgedrukt.

Het is een toast, zeide hij, van *liefde*, *eerbied* en *dankbaarheid*: *liefde* voor den vorstelijken gast, die wij in ons midden zien, voor den eersten der prinsen, uit het stamhuis van Oranje, die Java's grond

heeft betreden;—*eerbied* en verknochtheid voor dat huis, vermeerderd door het aanschouwen van een der kleinzonen van Neêrlands geeerbiedigden en geliefden Koning, van eenen zoon van den doorluchtigen held, die voor de regten van *Nederland* menigwerf en roemrijk gestreden heeft;—*dankbaarheid* voor de hooge belangstelling van het koninklijke huis in deze gewesten, door de komst van Z. K. H. onder ons, onmiskenbaar gebleken.

De slotwoorden van den toast, *Leve Prins Willem Fredrik Hendrik*, met verheffing van stem uitgesproken, deden de zaal weldra weergalmen van uitbundige toejuiching, waardoor ontegensprekelijk bleek, dat allen dachten zoo als de President der directie gesproken had. Niet minder was de algemeene toejuiching op het antwoord van den Prins, waarbij hij den President, en in hem, al de leden der Harmonie, met gevoel bedankte, terwijl de wijze waarop Z. K. H. vervolgens de verzekering gaf van zijne liefde voor het Vaderland en deszelfs landgenoten, hoe hij, daartoe te eeniger tijd geroepen wordende, derzelver regten zou verdedigen en vooral de toon waarop hij sprak, een ieder de overtuiging gaf, dat *het bloed van Oranje* in zijne aderen vloeit.

Het valt moeijelijk stil te staan bij elke gelegenheid welke door Batavia's ingezetenen is te baat genomen, om van hunne hartelijke gezindheid jegens den Prins te doen blijken; elke dag leverde daarvan bewijzen op. Wij kunnen echter niet voorbijgaan, hier nog melding

te maken van een bal in gala in het Gouvernements hotel, op den 19 Februarij, ter gelegenheid des 20sten verjaardags van 's Prinsen oudsten broeder *Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk*, erfprins van *Oranje*, te wiens eere, bij het souper, door den Gouverneur Generaal een toast werd ingesteld, waarbij ter aanprijzing van den jongen Vorst, die eens geroepen zal worden om den troon der *Nederlanden* te beklimmen, gesproken werd van de deugden, welke sedert de vroegste tijden, de helden van het Nassau's bloed, zoo uitstekend versieren, en waarvan het bezit, hem in staat zal moeten stellen om, in navolging van zijnen onvergelijkelijken grootvader, de roem der koningen te worden, en van het Vaderland, eerbied en dankbaarheid in te oogsten. Algemeene bijval vonden ook deze woorden van den toast, » laten wij ook de Vorstelijke ouders van den jongen geliefden zoon niet vergeten. Heil zij den Prins van *Oranje*, den ridderlijken Vorst, den Held van *Quatre-bras* den overwinnaar bij *Leuven;*—en Hare Keizerlijke en Koninklijke Hoogheid, Mevrouw de Prinses van Oranje, de voortreffelijke moeder van eene rei vorsten, van welke het Vaderland voortdurend, roem en glorie wacht;—de edele Vorstin, die, toen het krijgsvuur op de vaderlandsche grenzen woedde, hare rijke zalen verliet, om aan de sponde des lijdenden krijgsmans, leniging en troost te brengen. Heil en zegen voor het geheele huis, tot in het verste nageslacht, tot roem en voorspoed van het dierbaar Vaderland;—dat

onze leus steeds zij: *Oranje en Vaderland, Vaderland en Oranje!*"

In het reisplan van den Prins door deze kolonie, lag in de eerste plaats, het bezoeken van eenige deelen van den Indischen archipel, en zoodra derhalve Z. M. brik SNELHEID, die na het vertrek van *Rio de Janeiro* van het fregat afgeraakt was, ter reede was aangekomen, werd besloten dat Z. K. H. zich te *Batavia* niet langer zou ophouden, dan vereischt werd, om van de ontberingen en vermoeijenissen eener langdurige zeereis, eeniger mate uitterusten, maar zoo spoedig mogelijk, den voorgenomen togt zou voortzetten.

Begeleid door eene daartoe benoemde kommissie, en onder de bepaalde eerbewijzingen, verliet de Prins dan ook reeds op den 23 Februarij, de hoofdplaats van Nederlandsch Indie, en scheepte Hoogst Dezelve zich in aan boord van de BELLONA, vergezeld wordende door een der Adjudanten van den Gouverneur Generaal, de Kapitein *A. L. Weddik*, die bestemd was, om den Vorst van dienst te zijn, en, bij de aankomst op de buiten etablissementen, te zorgen voor de receptie van Z. K. H., in de onzekerheid of het berigt van Hoogst Deszelfs komst, aldaar tijdig genoeg zoude zijn ontvangen. Na dat de Prins in den namiddag van den anderen dag, het laatste bezoek van wal had ontvangen, werd den volgenden morgen, ten half zes ure, het anker geligt, en stevende Z. M. fregat BELLONA, benevens de brik SNELHEID, met eene schoone gelegenheid, zeewaarts.

Hoezeer de reis met eene afwisselende gelegenheid, werd voortgezet, kwamen de beide bodems reeds den 6 Maart, des namiddags, op de reede van *Makasser* voor anker. Z. K. H. werd dadelijk begroet door een saluut van Z. M. korvet Boreas en Z. M. koloniale schoener Daphne, welke zich met andere kleinere lands en handels vaartuigen ter reede bevonden; zoomede van het fort *Rotterdam*.

Weldra kwam eene kommissie aan boord, bestaande uit den Militairen Kommandant, de Luitenant Kolonel *Fieljard*, den Kommandant van Z. M. koloniale schoener Daphne, de Luitenant der 1ste klasse *Schuler*, en den Magistraat, benevens de 1ste Officier van Z. M. korvet Boreas, de Luitenant der 1ste klasse *Baars*, om Z. K. H. te verwelkomen, en Hoogst Deszelfs bevelen te vragen voor het debarkement. Den volgenden morgen werd de Prins, door de genoemde kommissie afgehaald en aan wal gestapt zijnde, ontvangen door den Gouverneur, de heer *R. de Filiettaz Bousquet*, den Secretaris *S. Helwig* en den ter beschikking van den Gouverneur staande Luitenant der Koloniale Marine voor memorie *T. A. C. van Kervel*, en vervolgens naar het Gouvernements huis geleid, hetwelk één paal (zijnde een Engelsche mijl) van de landings plaats gelegen is.

De bezetting en de schutterij bevonden zich onder de wapenen en stonden met de bevolking, meerendeels met pieken gewapend, langs den weg geschaard. Ten huize van den Gouverneur waren verzameld de

Civiele en Militaire autoriteiten, waaronder de états Major van Z. M. korvet Boreas en Z. M. koloniale schoener Daphne. Ook bevond zich aldaar een gezantschap van den Koning van *Goa*, Sultan *Abdul Rauf*, bestaande uit den rijksbestierder en zijnen zoon, met eenig gevolg, hetwelk den Prins de hulde van dien Vorst kwam aanbieden, en Hoogst Deszelfs welmeenen vragen opzigtelijk den wensch van dien Vorst, om bij Z. K. H. in een bezoek te worden toegelaten.

De Prins liet geen tijd van deszelfs verblijf verloren gaan, en bezigtigde reeds in den namiddag van den dag der aankomst, het fort *Rotterdam* en de daarin gelegen gebouwen.

Daags daarop werd, op voorstel van den Gouverneur, een rid te paard gedaan, door de omstreken van *Makasser*. Z. K. H. bezigtigde vervolgens het schoolgebouw, het weeshuis, het hospitaal, en het raadhuis, en ging tot in de geringste bijzonderheden, alles na.

Bij de aankomst van den Prins te *Makasser*, was alles in gereedheid gebragt tot het houden van een jagtpartij, welke Z. K. H. aangenomen had te zullen bijwonen, met het oogmerk om als dan ook de hoofdplaats *Goa* en het huis van den Vorst aldaar te gaan zien. Op den bestemden dag, was het weder echter niet gunstig, en de jagtpartij had derhalve geene plaats, doch Z. K. H. begaf zich den volgenden dag, naar het buiten verblijf van den rijksbestierder van *Goa*, hetwelk op 5 palen afstand van *Makasser* is gelegen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Op omtrent een derde van den weg bevond zich de zoon van den Rijksbestierder met eenig gevolg, om Z. K. H. optewachten en te begeleiden, terwijl wat verder, de trein door den Rijksbestierder in persoon, met nog eenig gevolg, werd vergroot; — op eenige honderde passen van het huis was de weg aan beide zijden bezet door troepen van *Goa*.

Aan het buiten verblijf werd de Prins door den Rijksbestierder ontvangen en naar binnen geleid, alwaar een afzonderlijke zetel voor Hoogst Denzelven in gereedheid stond. Na zich onder het ontvangen van de welkomstgroet van den Rijksbestierder en van den Koning van *Goa*, die aldaar mede tegenwoordig was, te hebben nedergezet, ving de eerstgenoemde een gesprek aan, waaruit men ten duidelijkste kon opmaken, het genoegen hetwelk het hooge bezoek van den Prins, aan den Koning en aan hem veroorzaakte. Hij verhaalde Z. K. H. met een zigtbaar welgevallen, dat zijn huis den naam droeg van *Goenoeng Saharie*, ter gedachtenis aan die plaats te *Batavia*, alwaar hij eenige jaren geleden, als gezant van den nu overleden Koning van *Goa*, bij den inlandschen Ceremoniemeester was gehuisvest geworden. Eenige oogenblikken gezeten zijnde, werden, met teekenen van diepen eerbied, de rijks kleinodien voorgebragt; — dezelve werden gedragen door een Prins van den bloede, gevolgd door een der hofgrooten, al dansende. Deze rijkssieraden bestaan uit twee gouden kettingen, waarvan het gebruik onbekend is; — de

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

zwaarste wordt jaarlijks door den Rijksbestierder gewogen, om uit het meerder of minder gewigt, een goed of kwaad jaar te voorspellen; — uit een rijkskroon, den vorm hebbende van eenen makassaarschen hoed, met versierselen in gothischen vorm, en bezet met edelgesteenten, waarvan een groot gedeelte door den laatst voorgaanden Koning is verkocht geworden; — en voorts, uit een paar zware armbanden en een wel bewerkte klewang (zwaard), waarvoor de inboorlingen eenen bijzonderen eerbied hebben, en welke niet dan bij dadelijken oorlog, door den Rijksbestierder wordt getrokken. Bij het huiswaarts keeren van den Prins, werd Hoogst Denzelven eene kris, een stalen tuighemd en eene piek, ten geschenke aangeboden.

Des anderen daags werd de Goasche Vorst, vergezeld van al de Hofgrooten, door den Prins, in een plegtig afscheidsgehoor ontvangen. De optogt bestond uit ongeveer 150 personen, en begaf zich, in navolging van het oude gebruik, dat de Gouverneur den Koning in het fort ontving, naar deze sterkte, doch trok dezelve vervolgens voorbij; — aan het huis van den Gouverneur, steeg de Vorst van het paard, en werd hij door den tolk binnen geleid, vooraf gegaan door den Rijksbestierder, aan de hand van den Magistraat en van den heer *van Kervel*, als belast met de Inlandsche zaken. — Boven het hoofd van den Koning, die in het midden van het vertrek door den Gouverneur werd ontvangen, werd een roode staatsie paijong (zonnescherm) gedragen. De Koning en de

Rijksbestierder gingen op de hun aangewezen plaatsen zitten, terwijl een talrijk gezelschap van ambtenaren en officieren tegen over hen plaats nam. Toen Z. K. H. door den Gouverneur afgehaald, de zaal binnen trad, stonden al de aanwezenden op, en begaf H. D. zich naar deszelfs zetel, welke afgezonderd aan het boven einde van het vertrek geplaatst was. Een der Kraings of Rijksgrooten nam het woord en zeide in het Makassaarsch, dat de Koning en Rijksbestierder van *Goa* de vrijheid namen den Prins een tegenbezoek te komen brengen, om Hoogst Denzelven te bedanken voor de eer hun den vorigen dag aangedaan, onder de hartelijkste heilwenschen voor Z. K. H. — Deze woorden werden, door den tolk, in het Maleisch aan den Gouverneur, en door dezen, in het Nederduitsch, aan den Prins overgebragt. Na het aanbieden van eenige ververschingen, stond Z. K. H. op en verlieten de gasten de zaal, op dezelfde wijze geleid als bij de aankomst.

De 11 Maart bepaald zijnde voor 's Prinsen vertrek, werd Z. K. H. in den vroegen morgen van dien dag, met de verschuldigde eerbewijzingen uitgeleide gedaan, en door den Gouverneur en de kommissie welke den Prins had afgehaald, tot aan boord vergezeld. Onmiddelijk na derzelver vertrek van boord werden de ankers geligt en begaven de beide schepen zich onder zeil, koersstellende naar *Menado*. Op den 25 Maart was de Bellona in het gezigt van de Noordkust van *Celebes*. De opziener van *Kema*, Residentie *Me-*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

nado, kwam onmiddelijk aan boord, en den volgenden morgen lieten de beide schepen voor die plaats, het anker vallen.

De Secretaris der residentie *M. C. Lans* en de Militaire Kommandant, de 2de Luitenant *H. S. Schortinghuis*, kwamen Z. K. H., wiens komst aldaar onverwacht was, complimenteren. De Resident, de heer *J. P. C. Cambier*, bevond zich op dat oogenblik te *Amoerang*, op 42 palen afstand van *Kema*.

Twee dagen daarna werd de Prins door den Resident, die inmiddels was aangekomen, den Militairen Kommandant en den Secretaris, van boord afgehaald. Zij begaven zich dadelijk op weg naar *Menado*, de hoofdplaats der residentie. De weg, welke te paard werd afgelegd, is, hoezeer over een golvend terrein loopende, zeer goed, en wel onderhouden, en bezoomd met koffij tuinen, die een zeer vruchtbaar aanzien hadden. Overal waar de Prins passeerde, stond de bevolking voor de kampongs geschaard, om Z. K. H., volgens lands gebruik, te verwelkomen.

Des namiddags kwam het reisgezelschap te *Menado* aan, alwaar het garnizoen en de schutterij onder de wapenen stonden. De Civiele en Militaire autoriteiten waren in het huis van den Resident vergaderd en werden, door dezen ambtenaar, aan Z. K. H. voorgesteld. Nog denzelfden dag werden het fort *Amsterdam*, de strand batterij en de negorij in oogenschouw genomen en des anderen daags de omstreken bezocht.

In den vroegen morgen van den 30 Maart steeg de Prins, vergezeld van een talrijk reisgezelschap te paard, en besteedde verscheiden dagen om de schoone en vruchtbare residentie *Menado* te doorkruisen, bezoekende alzoo *Tanawanko*, *Amoerang*, *Sonder*, *Samoewang* en *Tondano*. Allerwegen deden zich de prachtigste gezigten voor, die door derzelver verscheidenheid, voortdurend nieuwe stof tot bewondering gaven.

Op den togt van *Sonder* naar *Lawowang*, deed Z. K. H. een uitstapje naar een zwavel meertje, op eenigen afstand van den weg gelegen, de thermometer teekende 190°, en een ei was in minder dan vijf minuten in hetzelve genoegzaam gaar gekookt. Het meer is van eene rondachtige gedaante, en heeft een middellijn van 40 tot 50 voeten,—hetzelve wordt verondersteld een uitgebrande krater te zijn. Vijf palen van daar, bezigtigde Z. K. H. eene kokende modderwel met zes goten, uit ieder van welke, modder van eene verschillende kleur opborrelt, de hitte van dezelve is nog sterker dan die van het bovengenoemde zwavel meer, daar slechts 3 minuten noodig zijn, om een ei daarin gaar te koken. Niet ver van daar is de kokende modder poel waarin de Siciliaansche reiziger, de Graaf *de Vidua*, zich deerlijk brandde, zoo dat hij vervolgens te *Amboina* overleed.

Den 4 April leidde de weg naar *Kakas*, aan den oever van het meer *Tondano*, alwaar zich een aller zonderlingst schouwspel vertoonde. De Alfoeren welke alhier den Prins hunne hulde kwamen aanbieden, waren

allen in een oud Europeesch kostuum gekleed. Een hunner was uitgedoscht in een korte satijnen broek, met blaauwe kousen, terwijl weder anderen, roode en blaauwe geborduurde staatsie rokken en gegalonneerde punthoeden droegen. De meesten gingen daarbij op bloote voeten en hadden eene koddige deftigheid over zich. Het meer *Tondano* hetwelk door sommigen voor een uitgebrande krater wordt gehouden, ligt 2000 voeten boven de oppervlakte der zee, en is, in eene noordelijke en zuidelijke rigting, 11 à 13 palen lang, en 4 à 6 palen breed. De giek van het fregat de BELLONA was, met veel moeite, van *Kema*, 19 palen van daar gelegen, derwaarts gebragt, ten einde Z. K. H. over het meer te voeren.

Na 7 mijlen roeijens kwam men te *Rambakkan*, alwaar het ontbijt genuttigd werd, middelerwijl eenige Alfoeren eene parade en krijgsdans uitvoerden. Vier mijlen verder, bereikte men de rivier van *Tondano*. De Prins bezag hier de overblijfselen van het oude *Tondano*, hetwelk in het water was gebouwd, en bij den opstand der Alfoeren in 1809, geheel verwoest werd. Het tegenwoordige *Tondano* is op een paal afstand van den oever van het meer gelegen, en bevat vele goede en aanzienlijke huizen, waarvan vooral het zoogenaamde Gouvernements huis, alwaar Z. K. H. afstapte, de opmerking tot zich trekt.

De plaats heeft 13,000 inwoners, aan welke men niet onduidelijk, eene zekere mate van welvaart kan bespeuren. Eenige inboorlingen droegen zeer oude

harnassen en helmen, die van Spaanschen oorsprong schenen te zijn. De Inlandsche hoofden welke uit de bevolking worden gekozen, hebben de Europesche kleederdragt.

Op een kleinen afstand van *Tonsia lama*, alwaar de woonplaats is van den Javaanschen priester *Kiai Modjo*, gewezen aanhanger en vertrouweling van *Dipo Negoro*, zag men de uitstorting van het meer van *Tondano*, of de rivier van dien naam. Dezelve heeft alhier eene breedte van 12 à 14 voeten, en vormt een val van 60 voeten, aan het einde van een schilderachtig fraai gelegen ravijn. Aan den rand van hetzelve waren hutten opgeslagen, uit welke men den waterval bezigtigen kon, terwijl aan weerszijde van het ravijn, waarover een bamboezen brug ligt, onder welke het water schuimend heen bruischt, een rotting ladder was vast gemaakt, om naar de diepte afteklimmen. Twee adelborsten van 's Prinsen gevolg, namen daarmede eene proeve, doch konden uithoofde van het wegstuivende water, hun oogmerk om achter den waterval te komen, niet bereiken.

Over *Tondano* en *Sawangan* terug keerende, kwam de Prins op den 6 April, weder te *Kema* aan. Bij Hoogst Deszelfs komst stond aldaar een afscheidsdejeuner gereed, op hetwelk de Resident een toast ter eere van Z. K. H. instelde, welke door Hoogst Denzelven, met blijkbaar genoegen aangenomen en welmeenend beantwoord werd. Des namiddags ten vijf uur, scheepte Z. K. H. zich in, begeleid door dezelfde

Civiele en Militaire autoriteiten, welke Hoogst Denzelven van boord hadden afgehaald. Zoodra deze kommissie afscheid had genomen, ligtten de schepen het anker, koersstellende naar *Ternate*. Aanvankelijk was de wind voordeelig, maar dezelve werd spoedig door stilte vervangen, en na eenen geruimen tijd het hooge land van *Ternate* en *Tidore*, met de bijgelegen kust van *Djilolo*, in het gezigt te hebben gehad, bereikte de BELLONA, in den avond van den 11 April de reede, en boegseerde den volgenden morgen, naar de goede anker plaats.

De Resident *A. J. van Olpen*, de Secretaris *Otto* en de Militaire Kommandant, kwamen in kommissie aan boord, om den Prins aftehalen en naar het huis van den heer *van Duivenbode* te geleiden, het welk voor de receptie bestemd was. Des namiddags eene wandeling door de plaats doende, bezigtigde Z. K. H. het fort *Oranje* en de kerk, terwijl den volgenden dag de omstreken werden bezocht, waarbij het fortje *Terlokko* in oogenschouw werd genomen, hetwelk op eene steile punt gelegen is, van waar men de oostkust van *Ternate* overziet. Het huis van den Sultan, aan deze kust gelegen, is gebouwd op eene hoogte van 60 tot 80 voeten boven de oppervlakte der zee. Hetzelve is van buitenpoorten voorzien, vrij nieuw en zeer goed onderhouden;—er is steeds eene eere wacht die zeer wel gekleed is. Niet ver van het gemeld huis staat een fraaije tempel met een voorhof van arcades.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Gedurende 's Prinsen verblijf alhier, ontving Z. K. H. een plegtig bezoek van de Sultans van *Ternate* en *Tidore*. De eerstgenoemde was in een oud Europeesch kostuum gekleed, bestaande in een blaauw fluweelen geborduurden rok, met een wit satijnen vest, korte broek van dezelfde stof, witte zijden kousen en gouden gespen op de schoenen. De staatsie degen hing aan eenen zwaren gouden keten, en zijn hoofd was versierd met eene zeer groote zwarte naar achter gebogen pluim, in eenen gouden rand gezet, welke met eene menigte koralen en edelgesteenten prijkte, — aan iedere zijde van het hoofd hing voorts een vierkant gouden doosje, omzet met edelgesteenten. Hij kwam in eene ongedwongen houding het vertrek binnen, begaf zich, door den Resident geleid, naar den Prins, vatte Hoogst Deszelfs hand, maakte eene beweging als kustte hij dezelve driemaal, en nam vervolgens plaats aan de regterzijde van Z. K. H.; — hij werd gevolgd door zijnen zoon, die de majoors uniform droeg, doch het hoofd gedekt had met een tooisel, in den vorm van een tulband, en voorts door eenige Rijksgrooten, waaronder de Kapitein Laut, in marine uniform. De Sultan van *Tidore* nam aan de linkerzijde van Z. K. H. plaats. Deszelfs kleederdragt was even als die van den Vorst van *Ternate*, geheel Europeesch. Op zijne borst prijkte eene groote gouden medaille, die hem in het jaar 1817, door het Nederlandsch Indisch Gouvernement geschonken is, om de trouw en hulpvaardigheid te beloonen, welke hij des-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

tijds, bij de onlusten van *Saparoea*, aan den dag heeft gelegd.

Na dat van weerszijde eenige pligtplegingen gemaakt en eenige ververschingen waren aangeboden, vertrokken de beide vorsten met dezelfde plegtigheid waarmede zij gekomen waren.

Z. K. H. aan den Sultan van *Ternate* beloofd hebbende, dien avond een bezoek bij hem te zullen afleggen, begaf zich ten 7 ure derwaarts. Bij Hoogst Deszelfs komst steeg de Sultan den trap af, om den Prins te ontvangen en onder het spelen van muziek en trompetten geschal binnen te leiden. Aan de beide zijden van den trap stonden bedienden geschaard met brandende waskaarsen op zilveren kandelaars.—In de zaal bevonden zich eenige dames, benevens des Sultans vrouw en dochters, welke, na dat de Prins had plaats genomen, aan Hoogst Denzelven werden voorgesteld.

Hierna begonnen de inlandsche dansen van allerlei aard, welke bij afwisseling door jongens en meisjes, allen in een oud Spaansch kostuum gekleed, werden uitgevoerd, en tot aan 's Prinsen vertrek voortduurden.

Den volgenden morgen begaf de Prins zich aan boord van eene orembaai (schep-vaartuig) van den Sultan van *Ternate*, die in persoon Z. K. H. vergezelde. Na eenigen tijd varens langs de kust, passeerde men de batterij *Kotta baroe*, waarvan de stukken tusschen het hooge riet, waardoor de batterij bedekt is, slechts even te onderscheiden zijn,—benevens de overblijfselen van eene kalk-branderij,—een buitenverblijf van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

den voormaligen Engelschen Resident,—en eindelijk, het fortje *Kaijoe mara*.

Het hoofddoel van den togt was om een meertje, *Lagoena* genaamd, te bezoeken, hetwelk, volgens de oude archiven te *Ternate*, 80 à 90 jaren geleden ontstaan is, door het plotseling wegzinken der aarde, waardoor eene kolk werd gevormd, die langzamerhand grooter is geworden en thans nagenoeg ¼ paal lang is. Hetzelve ligt ongeveer een halven paal van strand, en heeft eene diepte van 15 vademen.

Z. K. H. hield zich een oogenblik op in de nabij gelegen woning van den Kapitein Laut, alwaar door eenige Inlanders een spiegel gevecht werd gehouden. Met schild en stok gewapend, bevochten zij elkander al dansende, doch bragten zich wederkeerig zulke gevoelige slagen toe, dat ten laatste een der kampvechters eene zware hoofdwond bekwam, hetwelk aan de vertooning een einde maakte.

Na 's Prinsen terugkomst, bragt Z. K. H. een tegen bezoek aan den Sultan van *Tidore*, die een huis heeft te *Ternate*,—welk bezoek na eenige pligtplegingen, spoedig afliep. Mevrouw de weduwe *Neijs*, echtgenoot van den voormaligen Resident, gaf dien avond een bal en souper, hetwelk Z. K. H. met Hoogst Deszelfs tegenwoordigheid vereerde. Er waren omtrent 80 personen vereenigd;—Z. K. H. nam plaats tusschen de Sultans van *Ternate* en van *Tidore*. Tegen over Hoogst Denzelven stond de buste van Z. M. den Koning, met bloemen versierd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De Prins nam een levendig deel aan de genoegens van den avond, en won, door deszelfs innemendheid, aller harten. Namens de gastvrouw stelde haar zoon, de 2de Luitenant der Artillerie *Neijs*, een toast in ter eere van Z. K. H., terwijl de Sultan van *Ternate* zulks deed ter eere van Z. M. den Koning en van het koninklijke geslacht, daarbij den wensch uitdrukkende, van Z. K. H. nog eenmaal te *Ternate* terug te zien.

Den volgenden morgen vertrok de Prins weder naar boord, en weinig tijd daarna, waren het fregat Bellona en de brik Snelheid, de engte tusschen *Ternate* en *Matiara* gepasseerd, waarna de heer *van Duivenbode*, die met den Resident, den Secretaris en den Militairen Kommandant, Z. K. H. naar boord had vergezeld, doch aldaar was achter gebleven om het schip door deze engte te loodsen, insgelijks het boord verliet, om naar *Ternate* terug te keeren;—daarna vervolgden de schepen, met eene afwisselende gelegenheid, de reis.

Den 19 April passeerde men straat *Manipa*. Het plan was om naar *Banda* op te halen, doch uithoofde van de minder gunstige gelegenheid, moest men daarvan afzien, en koers zetten naar *Amboina*, alwaar de Bellona op den 27 April behouden aankwam. Door deze verandering van koers was de brik uit het gezigt geraakt.

Zoodra het fregat voor anker was gekomen, begaf zich eene kommissie naar boord, om Z. K. H. te complimenteren en Hoogst Deszelfs verlangen omtrent het debarkement te vernemen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Deze kommissie te zamen gesteld uit den Militairen Kommandant der *Molukkos*, de Majoor *van den Velden*, den Kommandant van Zr. Ms. koloniale brik NAUTILUS, de Luitenant der 1ste klasse *Muller*, en den Magistraat en Fiskaal, de heer *F. T. T. de Riemer*, kwam den volgenden dag weder aan boord, om Z. K. H. aftehalen en naar wal te geleiden. Onder de uitbundigste vreugde blijken van de verzamelde menigte, werd Hoogst Denzelven op *Ambons* grond welkom geheten, door den Assistent Resident van *Amboina*, de heer *G. C. C. Köhler*, die, ten gevolge van het kort te voren plaats gehad hebbende overlijden van den Gouverneur der Molukksche eilanden, *A. A. Ellinghuisen*, aldaar tijdelijk het gezag voerde.

Bij het tolhuis steeg Z. K. H. in het rijtuig om zich te begeven naar *Batoe gadja*, een aangenaam gelegen buiten verblijf van den Gouverneur, op bijna een paal afstand van het fort. Van het palenhoofd af, stonden de burgerij en de troepen van het garnizoen aan beide zijden van den weg geschaard. Te *Batoe gadja* aangekomen, werden de aldaar vereenigde Civiele en Militaire autoriteiten, aan Z. K. H. voorgesteld.

Dit buiten verblijf heeft door de laatste aldaar plaats gehad hebbende aardbevingen, welke nog gedurende het aanwezen van den Prins aanhielden, zoo veel geleden, dat het onraadzaam werd geacht, Z. K. H. in hetzelve te doen verblijven, weshalve een daar digt bij staande, in der tijd voor de kinderen van den

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

laatsten Gouverneur gebouwd ligt huisje, voor Hoogst Denzelven was ingerigt.

In den namiddag van den dag der aankomst, bezigtigde Z. K. H. de stad en omstreken,—overal was de bevolking op de been, om den Prins te begroeten.— Ook later, aan den disch, waaraan de hoogste Civiele en Militaire autoriteiten genoodigd waren, bleek, door het toejuichen van een toast ter eere van den Prins, de edele geestdrift die de aanwezenden voor den vorstelijken reiziger bezielde.

Gedurende het verblijf alhier bezigtigde de Prins het fort *Nieuw Victoria*, het arsenaal, de werkplaatsen en het kruidmagazijn, benevens het verlaten fortje *van der Capellen*, dat op eene aanzienlijke hoogte is aangelegd,—ook werd een bal, ter eere van Z. K. H. gegeven, met Hoogst Deszelfs tegenwoordigheid vereerd.

Vervolgens werd het nabij gelegen gebergte bezocht. De eerste togt was naar *Soija* en van daar, langs *Hatalaï* en *Nakeu*, naar *Kilang*. In ieder dezer negorijen werd Z. K. H. door dansers en danseressen ontvangen en met vreugde schoten uit geweren en lilla's begroet, terwijl de bevolking langs den weg stond geschaard. De natuur tooneelen welke men in deze bergachtige streken aantreft, zijn schilderachtig fraai, doch de wegen zijn aller moeijelijkst en op sommige plaatsen zeer steil, zoo dat dezelve niet dan met gevaar van bij de geringste misstap in eenige diepte te storten, kunnen begaan worden. De draagstoel is het eenige middel

van vervoer dat alhier wordt gebezigd, en met dezelve reist men langs de moeijelijkste paden, zonder eenig gevaar, daar de dragers gewoon aan deze wegen, zeker van hunnen tred zijn. Er wordt dan ook bijna nooit van eenig ongeval gehoord.

Te *Kilang* werd het nacht verblijf gehouden, en den volgenden morgen de reis over *Hoekoerella*, naar *Ema* voortgezet. Deze plaats is onder de negorijen van *Leitimor*, een der aanzienlijkste, doch uithoofde van de moeijelijkheid van den weg derwaarts, wordt dezelve niet dan zeer zeldzaam bezocht.

Het is niet wel mogelijk zich fraaijer gezigten voortestellen dan alhier het oog boeijen.—De grond is zeer heuvelachtig, zoo dat niet meer dan twee of drie kleine huizen op hetzelfde plateau staan, en men, bij schier elken voetstap, klimt of daalt. Het huis alwaar eenige leden van 's Prinsen reisgezelschap hunnen intrek hadden genomen, was aan den rand eener steilte gebouwd, en onmiddelijk aan den voet van hetzelve, waren woningen wier daken 10 à 12 voeten diep lagen.

Ema verlatende, ging de togt over de kaap of hoek van dien naam, naar *Hoetoemoerie*, liggende aan het Zuid Ooster strand van *Leitimor*. De weg is geheel ongebaand en niet dan met inspanning te betreden, langs steile klippen, waartegen de hevige branding der zee met verdoovend gruisch aanslaat.

Eenige heeren van het reisgezelschap namen alhier eene proef om, met de kleine vlerk praauwen, welke

tegen het strand waren opgetrokken, door de branding te komen. Ook de Prins begaf zich, met den heer *de Riemer*, in een dezer vaartuigen en schepte naar de branding. Spoedig echter sloeg de ranke praauw vol water, hetwelk bij de toeschouwers eenige ongerustheid baarde. Er bestond evenwel geen gevaar, daar het schuitje niet kon omslaan, en Z. K. H. kwam dan ook in weinig oogenblikken, zonder eenig letsel te hebben bekomen, weder aan wal. Z. K. H. bezigtigde vervolgens alhier de schoone en groote kerk, benevens eenige putten, welke de tegenwoordige regent, tot gerief der inwoners, heeft doen graven en door welke voornamelijk voorzien wordt in de behoefte aan zoet water, hetwelk anders niet dan op eenen verren afstand te bekomen is.

Den 6 Mei vertrok Z. K. H. met eene orembaai, naar de *Pas-Baguala*, welke de kusten van *Leitimor* en *Hitoe* aan elkander verbindt,—om van daar verder de Noordkust van *Hitoe* te bezigtigen. De vaart ging langs de schilderachtige oevers der binnen baai, tot aan de landengte, alwaar men aan wal stapte, en zich met draagstoelen naar de negorij *Passo* begaf. Het terrein is vlak, laag en moerassig. Onder het bestuur van den voormaligen Gouverneur Mr. *P. Merkus*, is alhier eene doorgraving gemaakt, doch dezelve is door gebrek aan zeeweringen, aangeslikt en onbevaarbaar geworden.

Men bragt de nacht te *Waai* door, en zette den volgenden morgen de reis voort naar *Nliang*, alwaar Z. K. H. werd ontvangen door den Assistent Resident

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van *Hila* en *Larike*, *J. R. Paape*. De Assistent Resident van *Saparoea* en *Haroeko*, *J. L. B. Engelhard*, had zich reeds te *Waai* bij het gevolg van den Prins gevoegd. Vervolgens voer men met orembaai's langs het welig begroeide strand, naar *Hila*, alwaar men in den namiddag aankwam. Deze negorij is zeer fraai, groot en zindelijk, er is eene nette kerk en een fortje, genaamd *Amsterdam*, dat eigenlijk niet meer dan een blokhuis is. Over *Hitoe lama* keerde de Prins naar *Amboina* terug, alwaar intusschen Zr. Ms. brik Snelheid was aangekomen.

Z. K. H. nam op den laatsten dag van Hoogst Deszelfs verblijf te *Amboina*, de schutterij in oogenschouw, bezigtigde voorts het stadhuis, het weeshuis, het hospitaal, de werf en de kerk, en vereerde, des avonds, een bal hetwelk ter eere van Z. K. H. werd gegeven, met Hoogst Deszelfs tegenwoordigheid.

De Civiele en Militaire autoriteiten waren den 11 Mei reeds vroegtijdig in het voormalig Gouvernements huis in het fort verzameld, om den Prins hun afscheids compliment aantebieden, na den afloop waarvan Z. K. H. met het gebruikelijk ceremonieel, naar boord vertrok.

Zoodra de kommissie welke Z. K. H. uitgeleide had gedaan, naar wal was terug gekeerd, werden de ankers geligt en begaven de beide schepen zich onder zeil. Den vierden dag na het vertrek van *Amboina*, kregen de schepen het Bandasche eiland, *Goenoeng Api*, in het gezigt, en langs de kust van *Groot*

Banda opzeilende, viel het fregat gelukkig dadelijk het *Celannoe* gat binnen. Het is moeijelijk zich een waar denkbeeld te vormen van het overheerlijk schoon gezigt dat *Banda Neira*, alwaar de Resident zijn verblijf houdt, met het aldaar gelegen kasteel of fort *Belgica*, en de daaronder liggende woningen van *Neira* opleveren. Tegen over hetzelve heeft men het gezigt op den *Goenoeng Api*, met deszelfs barren kruin en rijk bewassen voet, en verder op het hooge land van *Groot Banda*, met de daarop verspreide perkeniers woningen en de overblijfselen van het stadje *Lontoir*. Deze drie eilanden vormen gezamenlijk de schoone baai van *Banda*.

Zoodra het anker gevallen was kwamen eene menigte orembaai's welke, onder een schel gezang der opvarenden, het fregat rond voeren. Een derzelven voerde eene vlag waarin een zwarte leeuw met den pijlbundel prijkte, en welke men later vernam dat het middelstuk was van een vaandel, door den Gouverneur Generaal *Jan Pietersz. Koen*, in der tijd, aan de ingezetenen van *Lontoir* geschonken, ter belooning van het goed gedrag door hen, bij gelegenheid van een opstand, aan den dag gelegd.

De Resident *B. J. A. W. Brilman*, de Militaire Kommandant, Kapitein *J. H. Burij*, en de Kapitein der Schutterij *D. H. Peeters*, kwamen des namiddags in kommissie aan boord, om Z. K. H. naar wal te begeleiden, alwaar Hoogst Dezelve met de gewone militaire eerbewijzingen werd ontvangen. De weg

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

tot aan het Residentie-huis, was met blaauwe salemporis versierd, en op verschillende plaatsen waren eerbogen opgerigt, terwijl des avonds eene fraaije illuminatie plaats had, waarbij bovenal de aandacht werd getrokken op *Orang datang*, gelegen op *Groot Banda*, van waar de initialen *W. F. H.* op een mijl afstand, volkomen zigtbaar waren.

Z. K. H. bezigtigde, gedurende Hoogst Deszelfs aanwezen alhier, de kazernen, het kampement, de batterij *Voorzigtigheid*, de forten *Belgica* en *Nassau*, en voer met een klein vaartuig den *Goenoeng Api* rond, vergezeld van eene menigte orembaai's, welke onophoudelijk, in snellen vaart, om die, waarin de Prins zich bevond, heen schepten.

Aan het Zuider strand bezag men de overblijfselen van het sedert lang verlaten fortje *Kijk in de pot*. Ook *Lontoir* werd bezigtigd, en vooral het reeds genoemde *Orang datang*, zijnde het huis eens perkeniers, aan hetwelk die naam is gegeven, uithoofde al de opzeilende schepen, op een grooten afstand van daar kunnen worden opgemerkt.

Ter gelegenheid van een tourtje te paard, werd de *Papenberg* beklommen, die 6 à 700 voeten hoog is, en alwaar een versterkte seinpost is opgerigt, van waar men een zeer uitgestrekt gezigt heeft. De Prins woonde des zondags de kerkdienst bij, onder het gehoor van den Zendeling leeraar *J. Finn*, en bezigtigde daarna het kerkgebouw, hetwelk blijkbaar van vroegere eeuwen dagteekent.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Tegen den middag stak Z. K. H. andermaal over naar *Groot Banda* en hield aldaar nachtkwartier te *Waaijer*, terwijl des anderen daags, langs de Zuidkust, de terug reize werd aangenomen naar *Lontoir*, en van daar, in eene orembaai, naar *Neira*. In het voorbijvaren ontdekte men aan het strand de plaats *Batoe Hollanda*, werwaarts eenige Europeanen zich bij eenen opstand in het begin der 17 eeuw hadden terug getrokken, zonder echter daardoor een bloedig uiteinde te hebben kunnen ontkomen.

Drie heeren van 's Prinsen reisgezelschap vormden het plan den *Goenong Api* te beklimmen. Met het aanbreken van den dag zag men hen, als drie witte stippen, tegen den bergwand opklouteren, en met het gewapende oog waren zelfs derzelver bewegingen te onderscheiden, — eerst aan den rand van den krater verdwenen zij uit het gezigt. Bij hunne terugkomst verhaalden de reizigers, dat zij des morgens ten half vier ure op reis waren gegaan, en na een aller vermoeijendst klimmen, voornamelijk veroorzaakt door de losheid van den grond, waren boven gekomen, alwaar echter de wolken waarin de top van den berg gehuld was, hun het gezigt op het omgelegen land hadden benomen, — zij vonden aldaar eene flesch met genever en eene kruik met water, welke waren achtergelaten door een reiziger die 14 maanden te voren, den berg beklommen had.

Zr. Ms. koloniale brik NAUTILUS bestemd zijnde geworden om de BELLONA op deszelfs verderen togt in

de Molukſche wateren te vergezellen, verliet in den vroegen morgen van den 24 Mei, de baai van *Banda*, om het fregat vooruit te koersen naar *Saparoea*. Z. K. H. scheepte zich ook nog dienzelfden dag in, na echter alvorens bij den Resident een afscheidsdejeuner te hebben bijgewoond.

Stevenende bezuiden den *Goenong Api*, werd het fregat met een saluut uit het zwaar geschut begroet, hetwelk door de Bellona beantwoord werd. De weerklank van het geschut tegen de bergwanden was zoo sterk, dat elk schot herhaalde malen van de wal scheen gereciproceerd te worden.

Ten gevolge der doorkomende westelijke winden werd het aandoen van *Saparoea* minder raadzaam geacht, en mitsdien besloten van het voornemen om die plaats te bezoeken aftezien. De Nautilus ontving daarop het afscheidsein, doch den volgenden morgen was die bodem nog in het gezigt, en de weder invallende stilte stelde den Kommandant, de Luitenant der 1ste klasse *Muller*, in de gelegenheid, om nog aan boord van de Bellona te komen en mondeling zijne afscheidgroeten te brengen. De steven om de Zuid wendende, raakte de Nautilus spoedig uit het gezigt.

Op den 4 Junij kreeg men *Oedjong Panka*, op *Java's Noordkust*, in het gezigt, en kwam het fregat voor *Sidatjoe* ten anker, van waar men vervolgens, bij het doorkomen van den zeewind, de reis vervolgde tot voor het fort *Oranje*, en, met het eerst volgende getij, tot *Grissée*, en eindelijk, op den 7 Junij,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

tot op de reede van *Sourabaija*. De eerste officier van het aldaar in reparatie liggende fregat DIANA, Kapitein Luitenant *Johr*, benevens de Kommandant van het wachtschip, kwamen onmiddelijk den Prins verwelkomen, en naar Hoogst Deszelfs welbehagen omtrent het debarkement vernemen.

Den volgenden morgen begaven de Generaal Majoor *C. J. Riesz*, waarnemend Resident van *Sourabaija*, de Kapitein ter zee *J. C. Koopman*, Kommandant ad interim van Zr. Ms. auxiliair eskader, die zich aldaar in kommissie bevond, en de eerste militaire en maritieme autoriteiten der plaats, zich in kommissie naar boord, om Z. K. H. met Hoogst Deszelfs gelukkige aankomst te complimenteren en vervolgens naar wal te begeleiden. Eenige oogenblikken daarna vertrok de Prins van boord, vergezeld van de kommissie, onder het lossen van het geschut van de verschillende ter reede liggende oorlog en koopvaardij schepen en van het fort *Kalimaas*.

Aan de landing plaats bevonden zich de noodige rijtuigen, waarmede de Prins en Hoogst Deszelfs gevolg zich naar het residentie huis te *Simpang* begaven, hetwelk voor de receptie van den vorstelijken reiziger was ingerigt.

De schutterij en de troepen van het garnizoen stonden aan weerszijden van den weg geschaard, zoo mede de Inlandsche en Chinesche hoofden, met de onder hen staande bevolking in hunne nationale kleeding, terwijl van afstand tot afstand eerbogen opgerigt en de langs

den weg staande Inlandsche woningen met groen versierd waren.

Op den huize *Simpang* aangekomen, werd Z. K. H. naar de receptie zaal geleid, alwaar de kollegien en verdere ambtenaren en het korps officieren van de schutterij en der land en zeemagt, zoo mede die voor de stoomvaart, aan Hoogst Denzelven werden voorgesteld.

Onder de voorzienende maatregelen door den Gouverneur Generaal genomen, behoorde onder anderen, het toevoegen aan Z. K. H. van zoodanige personen, als welke door hun langdurig verblijf in deze gewesten, Hoogst Denzelven tot geschikte leidslieden op de reis over het eiland *Java* konden strekken. De keuze was hiertoe gevallen op den Generaal Majoor *Riesz*, voor zoo ver de oosthoek van het eiland betrof, en voorts op den Majoor der infanterie *J. J. Roeps*, om, na afloop der kommissie van den Generaal *Riesz*, deszelfs plaats te vervullen.

Onder geleide van gemelden Generaal Officier, scheepte de Prins zich den 10 Junij met een talrijk gezelschap in, aan boord van een vaartuig van den Sultan van *Madura*, dat gereed lag om Z. K. H. derwaarts over te voeren.

Te *Kamal*, aan het fraai steenen zeehoofd, bevonden zich de Assistent Resident van *Madura*, *J. Verschuir*, de Pangerang Adipatti (Kroonprins) en een der Prinsen van *Madura*, de twee laatstgenoemden in de uniform van kolonel van den algemeenen staf en van Luitenant Kolonel der kavallerie. De Prins vervolgde,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

in een rijtuig van den Sultan, de reis naar *Bancallang*, de residentie van dien vorst. De weg was, voor zoo ver zulks geschieden kon, overal met groen versierd en verschillende eerbogen waren op denzelven opgerigt.

De Sultan *Tjakra Adi Ningrat* kwam, vergezeld van zijnen Adjudant, de Kapitein *F. Poland*, en van zijne zonen, den Prins te gemoet doch keerde dadelijk terug, om Z. K. H. te zijnent te kunnen ontvangen.

Bij de aankomst te *Bancallang* stond de barissan (troepen van den Sultan), aan beide zijden van den weg geschaard, zoo mede de Chinesche en Inlandsche bevolking, met derzelver nationale vaandels en muzijk instrumenten.

Voor den kraton werd de Prins door den Sultan op de meest plegtstatige wijze ontvangen, en onder het gebulder van het geschut en het spelen van Inlandsche muziek instrumenten, naar binnen geleid, waarna de Kroonprins, aan het hoofd van het korps officieren van de barissan, door den Generaal Majoor *Riesz*, aan Z. K. H. werden voorgesteld.

De kraton, sedert eenigen tijd met een door den welgestelden Sultan, regtstreeks uit *Nederland* ontboden ameublement gestoffeerd, had een goed aanzien, en de appartementen voor Z. K. H. in gereedheid gebragt, getuigden van de zorg daaraan besteed.

Alles was ingerigt om pracht en rijkdom ten toon te spreiden, — omtrent 3,000 menschen uit den kraton, waren op kosten van den Sultan gekleed, en

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

alle benoodigdheden waren in overvloed aanhanden. Onophoudelijk werden Inlandsche dansen uitgevoerd, afgewisseld door Turksch muziek, hetwelk gedirigeerd werd door eenen Europeschen Kapelmeester, die zich op eene ruime bezoldiging in des Sultans dienst bevindt, en een redelijk goed korps muzikanten heeft weten zamentestellen. De Sultan vertoonde aan den Prins zijn groot gamelang spel, *Sapoedoenia* genaamd, hetwelk door 46 menschen bespeeld wordt, — ook de troonzaal werd tot in de kleinste bijzonderheid bezigtigd, welke trouwens opmerkenswaardig is. In het midden van dezelve is eene soort van verhevene alkove, waarvan het voorste gedeelte met zwaar verguld beeldwerk opgesierd is, en welke van binnen met den stamboom van den Sultan prijkt.

Des middags werden de omstreken bezigtigd en legde de Prins een kort bezoek af bij den Pangerang Adipatti. De disch, aan welke een aantal genoodigden plaats namen, was voortreffelijk en keurig ingerigt; dezelve werd besloten met een door den Sultan ingestelden toast, welke door Z. K. H. beantwoord werd. Des avonds werd de *Ratoe Aijoenan*, zoo mede de vrouw van den Kroonprins en die van eenige rijksgrooten voorgesteld.

De volgende dag werd door den Prins besteed tot het bezigtigen van het fort en van de begraafplaatsen van het vorstelijke geslacht van *Madura*, en tot het bijwonen van eene wapenschouwing over de troepen van den Sultan, die daarbij in persoon tegenwoordig was.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De Kapitein *Poland*, Adjudant van den Sultan, kommandeerde de troepen, welke eenige manoeuvres in het vuur uitvoerden, en een der Prinsen, zoon van den Sultan, die een goed militair voorkomen heeft, deed dezelven vervolgens, in behoorlijke orde, voor Z. K. H. defileren. Ook de kavallerie voerde eenige bewegingen uit.

De Sultan bood Z. K. H. eene fraaije kris, eene piek en rozen olij aan, als een aandenken van Hoogst Deszelfs bezoek op het eiland *Madura*, terwijl hij elk der leden van het reisgezelschap met eene gewone kris beschonk.

Ten oosten van het gebied van *Madura* ligt *Pamakassan*, zijnde het middelste en kleinste gedeelte van het eiland. Z. K. H. nam op den 12 Junij de reis derwaarts aan, bij deszelfs vertrek de gewone eerbewijzingen ontvangende, en hoogst voldaan over het onthaal van den Sultan van *Madura* genoten.

De afstand tusschen de twee hoofdplaatsen is 65 palen. Aanvankelijk loopt de weg over een vlak terrein, doch verder op wordt de grond bergachtig, behoudende evenwel overal deszelfs onvruchtbaar aanzien.

Des namiddags passeerde men *Sampang*, eene steeds aanzienlijke dessa, alwaar in vorige tijden een kraton was. De weg loopt aldaar niet ver van de kust, en levert een bekoorlijk gezigt op het *Bokken eiland*, de *Sumanapsche* eilanden groep en het hooge land van *Java*. Op zes palen afstand van *Pamakassan* kwam de Panumbahan *Mangkoe Adi Ningrat*, met den As-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

sistent Resident van *Sumanap*, *D. T. Meijer*, den Prins complimenteren. De eerstgenoemde reed dadelijk terug, om Z. K. H. in zijne hoofdplaats te ontvangen. De barissan stond langs den weg geschaard en bij de intrede werd het gewoon saluut gedaan, terwijl des namiddags de zonen van den Sultan van *Madura*, benevens de civiele en militaire autoriteiten der plaats, aan het diner genoodigd waren.

De dalem (verblijf) van den Panumbahan is fraai en in het bijzonder de tot dezelve behoorende pondoppo (eene soort van open gallerij), die om derzelver grootte opmerkenswaardig is. Het plan van het gebouw is, in der tijd, door den Kapitein Ingenieur *Raoul* opgegeven en de daarvoor gebezigde houtwerken zijn gedeeltelijk door het Nederlandsch en gedeeltelijk onder het Engelsch tusschenbestuur, aan den Panumbahan ten geschenke gegeven.

In den vroegen morgen van den 13 Junij ontving Z. K. H., bij monde van den Generaal Majoor *Riesz*, de gelukwenschen van het reisgezelschap, ter gelegenheid van de 17de verjaring van Hoogst Deszelfs geboortedag, waarvoor Z. K. H. Hoogst Deszelfs erkentelijkheid betuigde.

Denzelfden dag werd de reis naar *Sumanap* voortgezet. Op een korten afstand van de hoofdplaats kwam de Sultan *Pakoe Nata Ningrat*, vergezeld van zijnen Adjudant, de Kapitein *Pieplenbosch*, den Prins te gemoet, doch keerde even als de twee andere Vorsten gedaan hadden, terug om Z. K. H. te *Sumanap* te ont-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

vangen, alwaar Hoogst Dezelve ten 10 ure aankwam en met de gebruikelijke eerbewijzingen werd ingehaald. Dadelijk na de aankomst werden de civiele en militaire autoriteiten voorgesteld. Aan het diner stelde de Sultan eenen toast in, om den Prins geluk te wenschen met Hoogst Deszelfs geboortedag, welke Z. K. H. met minzaamheid beantwoorde.

De familie graven van den Sultan, van welke eenige door eene smaakvolle bouworde uitmunten, werden door den Prins bezigtigd, gelijk mede de eigenlijke stad, die op 4 palen van den kraton gelegen is en *Maringan* genoemd wordt. Ook werd ter loops in oogenschouw genomen het fort *Sumanap*, dat vroeger vlak aan zee lag, doch thans, door de aanslikkingen, bijna $\frac{3}{4}$ paal van strand verwijderd is.

De Sultan en de Panumbahan van *Pamakassan*, deden den Prins op den 15 Junij uitgeleide tot op de reede, alwaar de aan den eerstgenoemde toebehoorende bark ZOUTMAN in gereedheid lag, om, vergezeld van de koloniale schoener KAMELION, onder bevel van den Luitenant *Langenberg Kool*, Z. K. H. naar *Bezoeki* overtevoeren.

De Luitenants bij de Nederlandsche Marine *Noorduijn* en *Reisser*, hadden het toezigt gevoerd over de inrigting van den ZOUTMAN, en waren bestemd om gedurende den overtogt, dien bodem te besturen.

De Prins begaf zich naar boord met eene groote tentsloep van den Sultan, onder het lossen van het

geschut van het fort en van de ter reede liggende vaartuigen. Op zijde van het schip gekomen zijnde, namen de twee Inlandsche Vorsten afscheid en keerden zij naar wal terug, terwijl de ZOUTMAN dadelijk daarop het anker ligtte en met een goeden landwind onder zeil ging.

Daar het vaartuig, voor de menigte menschen welke zich aan boord bevonden, niet zeer ruim was, hadden de Luitenants *Noorduijn* en *Reisser* zich beijverd om, door de meest doelmatige inrigtingen, het verblijf zoo aangenaam mogelijk te maken,—en zij waren in hunne pogingen redelijk wel geslaagd.

Des namiddags werd het stil, zoo dat men weinig vorderde. De Generaal Majoor *Riesz*, die eenige schikkingen met den Resident van *Bezoeki* wenschte te maken, begaf zich des avonds van boord, met de tentsloep van den Sultan van *Sumanap*, welke de bark gevolgd was.—Den volgenden morgen met het aanbreken van den dag zag men de sloep, langs het strand zeilende, en toen men op den middag de reede van *Bezoeki* bereikte, was dezelve eerst kort te voren aldaar aangekomen.

De Prins werd dadelijk door den Resident, de heer *H. Cornets de Groot*, den Assistent Resident van *Probolingo*, *P. J. Overhand*, en den Militairen Kommandant, de Luitenant *Klaassen*, in een ruim vaartuig afgehaald. Het water was zeer laag, zoo dat men in draagstoelen moest overstappen.

Na de aankomst in het Residentie huis, dat een

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

kwart uur gaans van de landing plaats gelegen is en werwaarts men zich met rijtuig begaf, werden de aanwezige ambtenaren, waaronder de Assistent Resident, waarnemend Inspecteur der Kultures, *P. F. Clignett*, en de Assistent Resident van *Banjoewangie*, *J. H. Levijssohn*, door den Resident, aan den Prins voorgesteld. Des namiddags woonde Z. K. H. een stieren gevecht bij, terwijl des avonds de plaats fraai verlicht was.

Des anderen daags werd de reis naar *Probolingo* aangenomen, zijnde een afstand van 38 palen. De weg is zeer fraai beplant met lommerrijke tamarinde boomen en bezoomd met weelderige rijstvelden, die hier en daar door suikerriet aanplantingen zijn afgewisseld; dikwerf loopt de weg niet ver van de kust, terwijl de gezigteinder door het Tengersche gebergte wordt bepaald. Verscheiden suiker fabrieken zijn aan den weg gelegen, die te *Wonolangen*, van den fabriekant *Ettij*, welke met eene stoom machine van 134 paarden kracht werkt, werd door den Prins oplettend bezigtigd. De Resident van *Bezoeki* vergezelde Z. K. H. tot *Sourabaija*.

In het district *Djabong* werd eene Braminsche oudheid bezocht, zijnde eene soort van toren, welke 30 à 35 voeten hoog is. Dezelve is van rooden steen, zonder kalk gebouwd en met beeldwerk versierd. Men komt binnen denzelven door eene opening omtrent 20 voeten boven den grond, en klimt vervolgens nog eenige trappen op, alwaar men eene diepe en thans

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gedeeltelijk gevulde ruimte ziet, waarin, volgens oude overleveringen, de lijken der Hindoes verbrand werden.

Te *Probolingo*, alwaar de Prins des morgens ten 10 ure aankwam en door den Assistent Resident werd ontvangen, hield Z. K. H. het nachtverblijf en vervolgde den volgenden morgen den togt naar *Pesoeroean*, zijnde een afstand van 26 palen, langs een wel onderhouden en fraai beplanten weg.

De Resident Mr. *J. F. W. van Nes* ongesteld zijnde, werd Z. K. H. aldaar door den Secretaris *H. A. C. Smissaert* ontvangen. Het voornemen om den volgenden dag den krater van den *Bromo* te gaan zien, moest door het vallen van een zware regen verschoven worden. Ook had de Prins eene ligte verkoudheid gevat, waarom het bezoeken der koele bergstreken minder raadzaam geacht werd. Intusschen werd de op negen palen afstand van de hoofdplaats gelegen suiker fabriek van den Kapitein der Chinezen, *Han Ingliong*, bezigtigd, zoo mede het zoogenaamde *Blaauwe water*, zijnde een meertje van 8 à 9 vierkante roeden.

Gedurende de overige dagen van het verblijf van den Prins in deze residentie, deed Z. K. H. een uitstapje naar *Passerpang*, op 12 palen van de hoofdplaats, welke met het rijtuig werden afgelegd, en van daar te paard naar *Tosarie*, 9 palen verder gelegen. De weg derwaarts is vrij moeijelijk en steil, liggende laatstgemelde plaats ongeveer 4000 voeten boven de oppervlakte der zee. Er is aldaar op den uithoek van een der Ten-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gersche bergen, een houten passangrahan gebouwd, van waar men bij helder weder, een ruim gezigt heeft over de vlakte van *Pesoeroean* en *Sourabaïja*. Bij de komst van den Prins aldaar was de lucht betrokken, doch langzamerhand dreven de wolken weg en vertoonde zich de landstreek in haar volle luister. De stralen van de ondergaande zon spiegelden zich over de meeren en wateren in de vallei, en hier en daar kwamen de witgepleisterde fabrieken met derzelver opstijgende rook kolommen prachtig te voorschijn; duidelijk kon men de kusten van *Java* en *Madura*, benevens het vaarwater van *Sidaïjoe* onderscheiden, en het gewapende oog ontdekte zelfs de schepen op de reede van *Sourabaïja*, terwijl op den voorgrond, rijk begroeide bergen, het gezigt bepaalden. *Tosarie* is meestal in wolken gehuld, waardoor het aldaar steeds vochtig en koud is. Bij 's Prinsen aanwezen teekende de thermometer op den middag 64°, en des middernachts 58°, zoo dat een helder houtvuur zeer te stade kwam.

Den volgenden morgen begaf men zich te paard naar de *Bromo*, 9 palen van *Tosarie* gelegen. De weg derwaarts is niet bijzonder moeijelijk, ten minste tot aan den berg *Mangoe*, waar eene steilte is, die het niet raadzaam is te paard af te rijden. Tot aan den *Mangoe* wisselen de bergen zich gedurig af. In de verte ziet men de *Smeroe*, waarvan de top gezegd wordt 12,000 voeten boven de oppervlakte der zee verheven te zijn. Deze berg wordt gehouden voor welligt den hoogsten op *Java*.

Aan den rand der helling van den *Mangoe*, verandert de natuur van gedaante, van uit het groen ziet men tegen de verbrande toppen der bergen, die geheel bar en met eene witte zwavel korst bedekt zijn.

De vallei tusschen dit gebergte en het daarom gelegene, is voor twee derde gedeelten met zand opgevuld en vormt alzoo de zoogenaamde zandzee. Voor zich heeft men den berg *Batok*. Van den *Mangoe* ziet men vijf werkende vulkanen, de *Batok*, *Bromo*, *Semialoe*, *Welirong* en *Redjoeno*. Men ging te voet naar de zandzee, en vervolgens te paard, langs den *Batok*, naar den *Bromo*, zijnde een afstand van 2 palen. Op honderd voeten van den krater op den *Bromo*, genaderd, moet men van het paard stijgen en langs eenen ladder tot aan den rand van den krater opklimmen. Ontzettend is het gezigt dat zich daar voordoet, een dikke rookkolom stijgt, met een vreesselijk gedruisch, uit eene kolk van 400 à 500 voeten diepte, en overal ziet men sporen van uitgeworpen lava.

Na dat dit grootsch natuur tafereel een geruimen tijd met aandacht was beschouwd, begaf men zich weder naar beneden, om in eene daarvoor ingerigte pondoppo het ontbijt te nemen, waarna de terugreize naar *Tosarie* werd aangenomen. Den volgenden morgen keerde de Prins naar *Pesoeroean* terug, van waar Z. K. H. des namiddags ten drie ure, naar *Sourabaija* vertrok.

Het tegenwoordige *Pesoeroean* is eene fraaije plaats; aan den linker arm der rivier, draagt dezelve in de omstreken, den naam van *Gembong*. De oude stad is

duidelijk van het later aangebouwde, of de nieuwe stad, te onderscheiden. In eerstgemelde zijn de huizen van elkander en in den ouderwetschen trant gebouwd, terwijl in laatstgenoemde, sierlijke woningen staan. Het verblijf aldaar wordt door eene zuivere dampkring veraangenaamd.

Op de grenzen van de residentie *Sourabaija*, werd de Prins door den Assistent Resident voor de Politie, *J. H. Hofmijer*, en den Regent van *Sourabaija* ontvangen.

In het voorbij rijden bezigtigde Z. K. H. de fraaije suiker fabriek van den heer *Banck*, en ging dezelve met de meeste oplettendheid in al deszelfs deelen na.

Des avonds te *Sourabaija* aankomende, nam Z. K. H. geen deel aan het diner, maar begaf zich onmiddelijk naar Hoogstdeszelfs appartementen, uithoofde van eene ligte ongesteldheid, welke ook oorzaak was, dat Z. K. H. zich den volgenden avond, hoezeer toen iets beter zijnde, vroegtijdig verwijderde van een door den Resident gegeven bal, waarop meer dan 200 personen genoodigd waren, welke omstandigheid de vreugde van de tot ongekunstelde vrolijkheid gestemde feestgenooten, niet weinig verminderde.

Gedurende de volgende dagen van 's Prinsen verblijf te *Sourabaija*, bezigtigde Z. K. H. de vestingwerken, de kazernen, de equipage werf met de aldaar liggende ijzeren stoombooten, de constructie winkel, de munt en de Gouvernements lagere scholen.

Bij de plaats bestemd voor de aldaar op te bouwen citadel, werd de Prins ontvangen door den Kapitein

Poth, Iste aanwezend Officier der Genie, belast met het werk, aan het hoofd der daarbij gedetacheerde officieren en vervolgens door denzelven rondgeleid, ter bezigtiging van het kampement van het werkvolk, de cement en mortelmolens en de overige voorbereidende werkzaamheden.

Op verzoek van den Isten aanwezend Officier der Genie, gaf Z. K. H. de eerste beislag op het paalwerk van de defensie kazerne, en stond voorts toe, om aan de citadel den naam van Prins *Hendrik* te geven. In eene daartoe opgerigte pangoong, van waar men een uitgestrekt gezigt had over de werken, werden Z. K. H. eenige ververschingen aangeboden, en bij die gelegenheid de plans der vestingwerken en die van het fort *Oranje*, aan Hoogstdenzelven voorgelegd.

Het bal en souper dat door de ingezetenen van *Sourabaija* gegeven werd ter eere van den Prins, en dat Z. K. H. met Hoogstdeszelfs tegenwoordigheid vereerde, was luisterrijk. Z. K. H. werd door eene kommissie uit de directie ontvangen en, onder het spelen van het volkslied, naar de danszaal geleid. Deze zaal was smaakvol ingerigt en met de nationale kleuren versierd, terwijl het getal aanwezenden en het prachtige toilet der dames, mede getuigden van de zorg om dit bal luister bij te zetten. Hetzelve beantwoordde dan ook aan elks verwachting. De smaakvolle illuminatie voor het gebouw van de loge der vrijmetselaren, waarin de partij gegeven werd, gekroond door 's Konings naamcijfer, prijkte met de namen van Zijne Koninklijke

Hoogheid, zoomede met een chassinet, voorstellende *Neptunus;* — de vrolijkheid, welke reeds in den vooravond heerschte, werd vermeerderd doordien Z. K. H. aan den dans deel nam, en alles droeg bij om te doen blijken van de eerbiedige toegenegenheid, waarmede een ieder voor Z. K. H. vervuld was. Aan het souper stelde de President van de Directie, eenen toast in ter eere van Z. K. H. welke de gevoelens der feestgenooten uitdrukte. De Prins betuigde daarvoor zijnen dank, tevens eenen toast aan de aanwezende dames toebrengende.

Op den laatsten dag vereenigde Z. K. H. de voornaamste ambtenaren en officieren aan Hoogstdeszelfs tafel, waaraan ook genoodigd waren de Sultans van *Madura* en *Sumanap*, benevens de Panumbahan van *Pamakassan*, die opzettelijk naar *Sourabaija* waren gekomen om Z. K. H. nogmaals te complimenteren. Bij hunne komst waren zij dadelijk aan Hoogstdenzelven voorgesteld, gelijk mede de Assistent Resident van *Grissee*, *J. Kooij*, en de Regent van *Lamongang*.

In den morgen van den 26sten verliet de Prins, onder de gebruikelijke eerbewijzingen, de hoofdplaats van *Sourabaija*, en bezigtigde te *Tawangsarie*, alwaar men met vlotten de rivier van *Kediri* passeerde, den aan den anderen oever gelegen Gouvernements pletmolen.

Te *Sinkallang*, op de grenzen van het regentschap *Sourabaija*, was een dejeuner in gereedheid gebragt, na den afloop waarvan de Kapitein Luitenant *Ferguson*, de Assistent Resident *Hofmijer* en de Regent van

Sourabaija, die Zijne Koninklijke Hoogheid tot hiertoe gevolgd waren, afscheid namen. Ofschoon de Majoor *Roeps* zich reeds te *Sourabaija* bij den Prins had vervoegd, vergezelde de Generaal Majoor *Riesz* Z. K. H. tot *Kediri*.

De togt werd vervolgens voortgezet tot *Trawoelang*, alwaar het nachtverblijf zou worden gehouden in eene tot dat einde opgerigte Passangrahan. Na dat aldaar de Assistent Resident van *Djapan*, *H. D. Potter*, en de Regent, aan Z. K. H. waren voorgesteld, begaf men zich naar de in de nabijheid dezer plaats gelegen overblijfselen van de oude stad *Madjapait*, ten einde dezelven te bezigtigen.

Den volgenden morgen werd vroegtijdig de reis aangenomen naar *Kediri*, zijnde een afstand van 52 palen. Op de grenzen bevond zich de Resident, de heer *G. L. Baud*, vergezeld van den Regent en den Kontroleur bij de landelijke inkomsten en de kultures *van Lawick van Pabst*, om den Prins te ontvangen, en na Hoogstdenzelven een dejeuner te hebben aangeboden, naar de hoofdplaats te begeleiden.

Bij de aankomst werd van het aldaar nieuw gebouwde fort een saluut gedaan en de ambtenaren en officieren aan Z. K. H. voorgesteld. Des namiddags werd een tijger gevecht gegeven en des avonds was de plaats fraai geïllumineerd. Het verblijf van den Prins alhier duurde slechts kort, daar Z. K. H. reeds den volgenden morgen, na afscheid te hebben genomen van den Generaal Majoor *Riesz*, wiens zorgen en bemoeijenis-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

sen zoo veel hadden bijgedragen, om de reis van den Prins over *Java*, tot zoo ver, te veraangenamen, over *Toelong Agong*, hoofdplaats van *Ngrowo*, de togt naar *Trengaleh* voortzette, onder weg onderscheiden aanplantingen van koffij en kaneelboomen en suikerriet gadeslaande.

Na ten huize van den Regent het nachtverblijf te hebben gehouden, begaf men zich op weg naar *Madion*, gedeeltelijk met rijtuig en overigens te paard, langs een vrij moeijelijken weg door het *Sawoe* gebergte, alwaar Z. K. H. door den Resident, de heer *L. Launij*, en den Militairen Kommandant, de Majoor *Prager*, werd opgewacht. Onder weg werden eene indigo fabriek, eene suiker fabriek en het heilig graf te *Madjapahiet* van *Betoro Kraton*, zoon van *Browidjoijo*, die in deze residentie het Islamismus invoerde, bezocht. Op de hoofdplaats, alwaar de Prins met een saluut en de overige gebruikelijke eerbewijzingen werd ontvangen, vertoonde men des avonds een paar korte bedrijven van eene Javaansche komedie, voorstellende gebeurtenissen en verhalen uit de geschiedenis van vroegere oorlogen en bedrijven, tusschen Boeginezen, Balinezen en Javanen.

De Regent van *Madion* en de Regenten, welke successivelijk het rijtuig van Z. K. H. hadden geescorteerd, benevens de Kommandant van het blokhuis en de Secretaris der residentie werden aan Hoogstdeszelfs tafel toegelaten. Na dat het middagmaal was afgeloopen werd een fraai Chineesch vuurwerk afgestoken.

Den volgenden morgen bezigtigde Z. K. H. het blokhuis, de kazerne, het kruidhuis en de magazijnen, en zette vervolgens de reis voort naar *Soerakarta*. Men maakte een korten omweg om de indigo fabriek *Seloadjie* te bezigtigen, in welke Z. K. H. de fabrikatie der indigo met veel aandacht gade sloeg. De nacht werd te *Ngawie* doorgebragt. Bij de aankomst aldaar des morgens omstreeks 11 ure, stond het garnizoen langs den weg geschaard. De Assistent Resident *D. A. Buijn* ontving Z. K. H. en werd vervolgens benevens de Regent en het korps officieren, aan Hoogstdenzelven voorgesteld.

In den namiddag werd het kampement, de kazernen en het hospitaal bezocht, en het terrein opgenomen, bestemd tot het oprigten van eene sterkte aan de vereeniging van de groote Madionsche en Solosche rivier. De Assistent Resident, benevens de Regenten, welke gedurende dezen dag het rijtuig van den Prins hadden begeleid, en het korps officieren, waren aan het middagmaal tegenwoordig. Op hetzelve stelde de Resident eenen toepasselijken toast in, op de verdere reis van den Prins, welke Z. K. H. minzaam beantwoordde.

Daar de woning van den Assistent Resident, noch die van den Regent, geschikt waren om Z. K. H. tot verblijf te strekken, had men voor Hoogst Denzelven een afzonderlijk lokaal tijdelijk opgeslagen, hetwelk door de zorgen van den Regent en den Assistent Resident, behoorlijk was ingerigt.

Langs den weg, welke men den 1 Julij vervolgde wa-

ren, even als overal in deze residentie waar Z. K. H. passeerde, de post stations en wachthuizen met groen versierd en stond de bevolking bij dezelve geschaard, gewapend met pieken en voorzien van kleine Hollandsche vlaggetjes; terwijl aan de scheiding van ieder regentschap, eerbogen waren opgerigt. Op de grensscheiding met *Soerakarta*, was eene fraai versierde Pondoppo opgeslagen, waarin den Prins een dejeuner werd aangeboden. Aldaar bevonden zich de Resident van *Soerakarta*, de heer *J. F. T. Maijor*, de Militaire Kommandant, de Majoor *Tieman*, benevens de Pangerang *Ingebeij* en de Pangerang Adipatti *Ario Praboe Prang Wedono*, om Z. K. H. te ontvangen en naar de hoofdplaats te geleiden, alwaar men te midden van de aan de beide zijden van den weg geschaarde troepen en bevolking binnen reed, en aan het residentie huis afstapte. Dadelijk na de aankomst, werden de civiele en militaire autoriteiten aan den Prins voorgesteld en des avonds had er aan het residentie huis, een groot diner plaats. Z. K. H. eenigzins vermoeid zijnde, verschoonde zich voor dien dag om Z. H. de Soesoehoenan *Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Ngabdur Rachman Saijdin Panotogomo, de Zevende*, te ontvangen, welke receptie dien ten gevolge eerst den volgenden dag plaats had. De Resident begaf zich 's morgens ten 7½ ure naar den kraton om den Keizer aftehalen. Een kwartier uur voor de komst van Z. H. (dit is de titel welke men aan de Hoogere inlandsche vorsten geeft) waren de Prinsen en het geheele Europesche perso-

neel der hoofdplaats, in het Residentie huis verzameld. Weldra naderde de stoet. Dezelve werd geopend door een 600 tal menschen, die de rijks sieraden droegen, daarna volgden de lijfwacht en eene menigte van volgelingen, en eindelijk kwam de Soesoehoenan in eene ouderwetsche zwaar vergulde staatsie koets, die niet dan bij dergelijke buitengewone gelegenheden gebruikt wordt.

De Resident geleidde den Keizer binnen, terwijl Z. K. H. denzelven aan den rand van het voor den troon gespreide tapijt ontving, naar den zetel leidde en aan Hoogst Deszelfs regterhand deed plaats nemen. De Keizer werd gevolgd door den Kroonprins *Ingebeij* en andere grooten en Prinsen, ten getalle van 200 personen, —ongerekend dat het plein van het Residentie huis en de weg, met deszelfs volgelingen opgevuld waren. De Keizer was met een zwart fluweelen buis en verder op 's lands wijze gekleed. Zijne volgelingen waren mede op de Javaansche wijze uitgedoscht, terwijl de Prinsen van het legioen van *Prang Wedono* de uniform van dat korps droegen. Na een oogenblik gezeten te zijn, werden eenige verversehingen rond gediend. De Soesoehoenan stelde een toast in ter eere van Z. K. H. welke door Hoogst Denzelven werd beantwoord. Bij het vertrek van den Inlandschen Vorst werden dezelfde ceremonien in acht genomen als bij deszelfs komst.

Nog denzelfden morgen legde de Prins een tegen bezoek af in den kraton. — De Pangerang *Ingebeij*

kwam om 11 ure met de staatsie koets van den Soesoehoenan, om Z. K. H. tot dat einde aftehalen. Het rijtuig werd voorafgegaan en gevolgd door een detachement kavalerie, en stapvoets reed de trein voort tot aan de poort van den kraton, alwaar Z. K. H. uit de koets stapte en door den Pangerang, naar binnen geleid werd. Aan de laatste poort bevond zich de Soesoehoenan die den Prins aan de hand nam en naar de pondoppo geleidde, alwaar Z. K. H. aan de regterhand van denzelven plaats nam.

Na dat eenige toasten waren ingesteld, zoo als op de gezondheid van Z. M. den Koning door den Resident, op die van Z. K. H. door den Soesoehoenan, en op die van Z. H. door den Prins, bezocht Hoogst Dezelve de ratoe en verdere vrouwen van den vorst en verliet vervolgens den kraton, door den Keizer tot de binnen poort uitgeleid, en door den Pangerang *Ingebeij*, tot aan het Residentie huis vergezeld,—met dezelfde eerbewijzingen als bij Hoogst Deszelfs komst waren in achtgenomen.

Den volgenden morgen werd eene groote parade gehouden van de troepen van het garnizoen en van die van den Pangerang Adipatti *Prang Wedono*, na den afloop waarvan Z. K. H. het fort bezigtigde,—een bezoek aflegde bij dien Pangerang, en een tijger gevecht bijwoonde, dat door den Soesoehoenan ter eere van den Prins gegeven werd. De dag werd besloten met een bal en souper ten huize van den Resident, waarop, behalve de Soesoehoenan, de Prinsen, de

Rijksbestierder, de Pangerang Adipatti *Prang Wedono*, en de officieren van zijn legioen, de officieren van het garnizoen, de ambtenaren en de voornaamste ingezetenen, genoodigd waren.

Dezelfde gasten waren den volgenden avond tegenwoordig op een bal in den kraton, hetwelk Z. K. H. met Hoogst Deszelfs tegenwoordigheid vereerde. De Prins bezigtigde dien dag het kerkgebouw, waarin tevens de school gehouden wordt.—Bij deze gelegenheid gaven de leerlingen eenige proeven van de door hen gemaakte vorderingen in de verschillende deelen van het onderwijs, hetgeen door Z. K. H. met belangstelling werd bijgewoond.

Den 5 Julij begaf men zich naar *Karang Pandan*, het lusthuis van den Pangerang Adipatti *Prang Wedono*. Hetzelve is gebouwd op eenen heuvel en heeft naar alle zijden een ruim uitzigt. Aan den voet van den *Lawoe* gelegen, ziet men *Solo* voor zich, te midden der vlakte, terwijl de achtergrond door de *Merapie* en *Merbaboe* bepaald wordt. Links strekt zich het duizend gebergte uit, en verder de klimmende grond van den *Lawoe*. Het huis is zeer goed ingerigt. Het onthaal was gul en goed; er waren artilleristen en andere troepen van den Pangerang derwaarts gezonden, om den Prins de militaire honneurs te bewijzen.

Den volgenden morgen deed men een uitstapje naar *Soekoe*, ten einde eenige overblijfselen van Braminsche tempels te bezigtigen. Na alhier gedejeuneerd te hebben, werd de terugreis naar *Karang Pandan* aangeno-

men. Men bezocht de aldaar aanwezige minerale en stik bronnen en keerde den volgenden dag naar *Solo* terug, allezins voldaan over het onthaal en de voorkomendheid van den Pangerang. In den loop van den dag, bezag de Prins eene verzameling van oudheden, aan een particulier, de heer *Jansen*, toebehoorende, die Z. K. H. een oud Braminsch mes aanbood, hetwelk Hoogstdezelve minzaam aannam.

Op uitnoodiging van den Soesoehoenan werd den volgenden dag, op de reis naar *Djocjokarta*, deszelfs te *Kalitan*, aan den grooten weg, gelegen buiten verblijf bezocht. De Vorst bevond zich aldaar om den Prins te ontvangen. Ook het fort *Klatten* en de oudheden van *Prambanan*, bestaande in de bouwvallen der zoogenaamde duizend tempels werden bezigtigd. De grootste *Djandie Lawoe*, in de 14de eeuw gebouwd, is nog in eenen redelijk goeden staat.

Op de grensscheiding, bij den Braminschen tempel *Loro Djongrang* genaamd, waren de noodige toebereidselen gemaakt, voor de receptie van Z. K. H. Aldaar bevonden zich de Resident van *Djocjokarta*, de heer *F. G. Valck*, de Militaire Kommandant, de Luitenant Kolonel *Mess*, en de onafhankelijke Prinsen Pangerang Adipatti *Pakoe Alam* en Pangerang Adipatti *Notto Prodjo*, terwijl van de zijde van den Sultan *Hamankoe Boewono Senopati Ingalogo Ngabdur Rachman Saijdin Panotogomo, de Vijfde*, waren gecommitteerd de Kroonprins Pangerang Adipatti *Mangkoe Boemie*, benevens de Rijksbestierder en eenige aanzien-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

lijke Prinsen en Regenten, om Z. K. H. met Hoogstdeszelfs aankomst op het Djocjokartasche grondgebied geluk te wenschen en naar de hoofdplaats te geleiden.

Nadat de Resident en de Militaire Kommandant van *Solo*, zoomede de Pangerang Adipatti *Prang Wedono*, en hun gevolg, afscheid genomen hadden, werd de togt naar *Djocjokarta* voortgezet, alwaar men onder de gebruikelijke eerbewijzingen werd ingehaald en aan het residentie huis afstapte.

De ambtenaren, het korps officieren van de schutterij en van het garnisoen, en eenige Inlandsche grooten, werden dadelijk na de aankomst van den Prins, aan Hoogstdenzelven voorgesteld.

Toen de avond gevallen was, bezigtigde Z. K. H. de illuminatie, welke in de wijken der Europeanen en Chinezen was ontstoken. Aan het diner waren de officieren der schutterij, de ambtenaren en de voornaamste officieren van het garnizoen genoodigd.

De receptie van den Sultan door Z. K. H. en het tegenbezoek van Hoogstdenzelven in den kraton, had alhier plaats met gelijksoortige ceremonien, als bij die gelegenheid te *Solo* waren in acht genomen. De Prins woonde ook hier eene groote parade bij van het garnizoen, de lijfwacht van den Sultan en de Pradjoerits van den Pangerang Adipatti *Pakoe Alam*, welke laatstgenoemde, daags te voren, met een bezoek van den Prins was vereerd. Voorts werden het waterkasteel en het fort in oogenschouw genomen, en de Vorstelijke be-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

graafplaatsen te *Imagirie*, en de merkwaardigheden te *Bazaar Gedee* bezigtigd.

De Chinesche bevolking had ter eere van den Prins een prachtig vuurwerk vervaardigd, hetwelk werd afgestoken, op den dag dat Z. K. H. een diner in den kraton bijwoonde.

De plegtigheden en feesten ter eere van den Prins liepen ook alhier in de grootste orde af, en zoo wel de hartelijkheid en geestdrift waarmede Z. K. H. werd ontvangen, als de algemeene pogingen om Hoogst Deszelfs verblijf te veraangenamen, getuigden van de waarde, welke hier even als te *Soerakarta* en elders, gehecht werd aan de tegenwoordigheid eens kleinzoons van onzen geëerbiedigden Koning.

Den 12 Julij verliet Z. K. H. *Djocjocarta* om zich naar *Poerworedjo*, hoofdplaats der Residentie *Baglen*, te begeven, na daags te voren een plegtig afscheids bezoek van den Sultan te hebben ontvangen. Te *Galor*, het verblijf van den Pangerang Adipatti *Pakoe Alam*, aan het Zuider zeestrand gelegen, was een dejeuner in gereedheid gebragt, op hetwelk, door den Pangerang, een afscheids toast aan Z. K. H. werd toegebragt.

De Resident van *Baglen*, de heer *A. J. Ruitenbach*, en de Militaire Kommandant, de Majoor *Bakker*, ontvingen den Prins op de grenzen en geleidden Hoogst Denzelven naar *Poerworedjo*, alwaar men des middags ten 3 ure aankwam.

De in het kampement te *Kedong Kebo* vereenigde troepen, werden den volgenden morgen in oogenschouw

genomen, en het kampement, het hospitaal en den onlangs voltooiden Mahomedaanschen tempel, een fraai en groot gebouw, bezigtigd, en daarna een uitstapje gedaan naar de groote indigo fabriek *Tamba* en naar eenen in de nabijheid gelegen kaneel tuin.

Te *Keboemen*, werwaarts men zich nog denzelfden dag begaf, werd het nacht verblijf gehouden. De Assistent Resident *J. G. O. S. von Schmidt auf Altenstadt*, benevens de Regenten van *Keboemen* en *Karang Anjer*, en de verder aanwezige ambtenaren en officieren, werden, na aan den Prins te zijn voorgesteld, namens Z. K. H., aan Hoogst Deszelfs tafel genoodigd. Des avonds was de plaats fraai verlicht en werden aldaar, even als daags te voren te *Poerworedjo* hadden plaats gevonden, allerlei inlandsche spelen uitgevoerd.

Na de aarde redoute te hebben bezigtigd zette de Prins de reis naar *Karang Bollang* voort. Door de zorg van den Assistent Resident *A. D. Daendels*, die even als de Regent van *Ambal*, op de grenzen, aan Z. K. H. was voorgesteld, lagen in de rivier *Tjintjing Goeling*, fraai versierde vaartuigen, die op de gemakkelijkste wijze voor den overtogt van den Prins en Hoogst Deszelfs gevolg waren ingerigt. Aan de overzijde van de rivier stapte Z. K. H. in een aldaar gereed staand rijtuig, hetwelk door menschen getrokken, over het *Karang Bollangsche* gebergte werd gebragt, alwaar men vervolgens te paard steeg, om de eigenlijke *Karang Bollang* te bezigtigen, zijnde

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

eene zeer hooge rots aan zee, waarin aan de landzijde eene groote opening is, in de gedaante van eene poort, welke aan zee uitkomt.—Deze grot of liever doorgang, heeft op sommige plaatsen eene hoogte van 12 en eene breedte van 20 voeten.

De woning van den alhier geplaatsten Controleur bij de landelijke inkomsten en de kultures, was voor de receptie van den Prins in gereedheid gebragt. Hoogst Dezelve begaf zich dan ook derwaarts, om eenige ververschingen te gebruiken, en steeg des namiddags weder te paard om de zich daar ter plaatse bevindende vogelnest klippen te bezigtigen. Z. K. H. was aldaar ooggetuige van de wijze waarop de gevaarvolle pluk of inzaam van dit product geschiedt.

Vroegtijdig vertrok de Prins van hier naar *Tjilatjap*, aan de Zuidkust der Residentie *Banjoemas*, en 38 palen van *Karang Bollang* gelegen. Aan de overzijde van de rivier *Djettis*, welke de grensscheiding is tusschen de beide Residentien bevond zich de Resident van *Banjoemas*, de heer *G. de Serière*, en nam Z. K. H. aldaar afscheid van de Baglensche autoriteiten.

In den namiddag bereikte men *Adi Redjo*. De reis werd te paard vervolgd tot *Panoeroean*, en van daar, langs het nieuwe kanaal *Kali Yosso*, naar de zeehaven van *Tjilatjap*, waarvan het belang en de aangelegenheden, met de meeste naauwkeurigheid door Z. K. H. werden opgemerkt. Het Nederlandsche schip *de Factorij*, lag aldaar zeilree naar *Nederland*, en deed,

benevens de brik *Indramaijoe*, bij de aankomst van den Prins, een saluut.

Door straat *Noessa Kambangan* en de *Kinderzee*, zich naar *Banting Matti*, op het eiland *Noessa Kambangan*, begevende, bezigtigde men onder weg den tempel *Sella*. Het etablissement van landbouw van den heer *A. A. Gelpke*, te *Banting Matti*, trok de bijzondere aandacht van Z. K. H. tot zich. Overigens leverde deze plaats geene bijzonderheden op, en men begaf zich dan ook den volgenden morgen naar *Tjilatjap*, en van daar te paard over *Karang Pandang*, naar *Adi Redjo* terug, alwaar de Regent van *Banjoemas* en de Controleur bij de Landelijke Inkomsten en de Kultures *van de Velde*, Z. K. H. ontvingen. De onder weg gelegen kaneel plantagien en kaneel schillerij werden door den Prins bezocht.

Den 18 arriveerde Z. K. H. op de hoofdplaats der residentie, alwaar de civiele en militaire autoriteiten, de Regenten en voorname Inlandsche hoofden, aan Hoogstdenzelven werden voorgesteld. Op een uitstapje naar *Poerbolingo*, 10 palen van *Banjoemas*, bezigtigde de Prins eene kleine indigo fabriek, en maakte Hoogstdezelve zich met den aard dezer inrigting en den stand der indigo kultuur aldaar bekend. De Assistent Resident *C. A. Varkevisser*, was den Prins op de grenzen der afdeeling komen opwachten. Op de hoofdplaats terug gekomen, werden de aldaar aanwezige troepen in oogenschouw genomen en de kazernen bezigtigd. Van *Banjoemas* begaf men zich naar *Bandjar Negara*, langs

eenen met jatiboomen beplanten weg. Aldaar zag de Prins, in de woning van den Regent, de wijze van bewerking der lijnwaden, voor de kleeding der Inlanders.

Van *Bandjar Negara* vertrok Z. K. H., over *Karang Kobar*, naar *Bator*, een afstand van 27 palen, die echter zeer verlengd wordt door de moeijelijkheid van den weg. Te *Wonoïjasso*, alwaar eenige thee plantagien zijn, deed men eene proeve met de thee bewerking, terwijl te *Bator* de bereiding van het Javasch papier gezien werd.

In den vroegen morgen van den 22, vertrok Z. K. H. naar *Wonosobo*, over den berg *Dijing*, alwaar de verschillende natuur verschijnselen en Braminsche oudheden 's Prinsen aandacht tot zich trokken, en, vooral, het veelkleurige meer *Telaga Warna* en het schoone meer *Telaga Minsir*. De zoogenaamde stik vallei *Goa Oepas*, op den *Goenong Djiemat*, werkte dezen dag niet, en men kon op de daarin geworpen dieren, geene de minste werking der stik lucht bespeuren.

Het reisgezelschap weder op het grondgebied van de residentie *Baglen* komende, werd aldaar opgewacht door den Resident en den Militairen Kommandant, benevens door den Assistent Resident van *Ledok*, *S. D. Schiff*, welke bij hetzelve bleven, tot op de grenzen van de residentie *Kedoe*, alwaar men den volgenden dag aankwam, en door den Resident, de heer *C. L. Hartmann*, den Regent van *Temangong* en de Inlandsche hoofden van dat regentschap, ontvangen werd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Het nachtverblijf was te *Wonosobo* gehouden in de woning van den Assistent Resident, welke daarvoor was ingerigt geworden.

De Resident van *Banjoemas*, de Regent dier plaats en de Assistent Resident van *Bandjar Negara*, *C. L. van den Berg*, namen alhier afscheid.

Te *Magelang*, hoofdplaats van de residentie *Kedoe*, werden de aldaar aanwezige ambtenaren aan Z. K. H. voorgesteld en den volgenden morgen de omstreken bezigtigd, terwijl de Prins in den namiddag een uitstapje deed naar den berg *Tidar*, van welks top men een uitgestrekt gezigt heeft over de residentie. Na het diner, waaraan, op het verlangen van Z. K. H., de ambtenaren, officieren en Inlandsche grooten genoodigd waren, werd de avond met den dans doorgebragt.

Den 25 begaf men zich vroegtijdig op weg naar *Boroboedoor*, tot bezigtiging van den tempel aldaar. Ook die van *Moendoet* werd bezocht. In den laatstgenoemde bevinden zich drie Braminsche beelden van buitengewone grootte, welke eerst in 1835 ontdekt zijn. Een album voorzien van 's Prinsen handteekening en van die der reisgenooten, werd ter plaatse bestemd om bij deze tempels bewaard te blijven, tot voortdurende herinnering aan het bezoek van den vorstelijken reiziger. Van dit uitstapje terug gekeerd zijnde, woonde men een tournooi bij, dat door den Regent, ter eere van den Prins werd gegeven. De plaats was des avonds fraai verlicht en alles deed zien, dat ook hier geene pogin-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gen gespaard waren, om Z. K. H. het verblijf zoo aangenaam mogelijk te maken.

Magelang verlatende, werd Z. K. H. door den Resident uitgeleide gedaan tot op de grenzen van *Samarang*, en aldaar ontvangen en verwelkomd door den Resident dier plaats, de heer *H. S. van Son*, den Militairen Kommandant, de Luitenant Kolonel *Buschkens*, den Assistent Resident van *Salatiga*, *J. T. Cantervisscher*, den Secretaris der residentie *van Starckenborgh Jutting*, en den Kapitein der Genie *von Schierbrand*.

De togt over het Jamboesche gebergte legde men te paard af. Te *Assinan*, een landgoed van den heer *P. H. de la Brethonière*, hetwelk tot het gebied van *Soerakarta* behoort, doch in het distrikt *Ambarawa* geenclaveerd ligt, vertoefde Z. K. H. een paar dagen, om van daar de omliggende plaatsen te bezoeken. Het eerste uitstapje was, daags na 's Prinsen komst, naar *Ambarawa*, alwaar Z. K. H. op eene gepaste wijze werd ontvangen, door den eerst aanwezende genie officier, de Majoor onder Directeur in de 2 en 3 afdeeling, *R. G. B. de Vaijnes van Brakell*, die vervolgens de aanwezige officieren aan Hoogst Denzelven voorstelde. De aldaar in opbouw zijnde militaire werken, en al het geen daarbij behoort, werden door den Prins met de meeste belangstelling gade geslagen. Bij het bezigtigen der in aanbouw zijnde vesting, bewesten *Rawa Pening*, verzocht de eerst aanwezende Ingenieur, den Prins, namens zijne Excellentie den Gouverneur Generaal, aan deze vesting eenen naam te

willen geven, waaraan Z. K. H. voldeed, aan die vesting den naam gevende van *Willem de I.*

Den volgenden morgen werd *Salatiga* bezocht, alwaar Z. K. H. aan het huis van den assistent Resident afstapte. De aldaar liggende troepen werden in oogenschouw genomen en defileerden voor Z. K. H., waarna het kampement, het hospitaal en het fort bezigtigd werden.

Den 29 Julij verliet de Prins *Assinan*, hoogst voldaan over het gul onthaal aldaar genoten. Z. K. H. werd te *Samarang* met de hoogste Militaire eerbewijzingen ontvangen en stapte af op den huize *Bodjong*, alwaar de kollegien, de ambtenaren en de officieren, zoo van de schutterij als van het garnizoen, aan Hoogst Denzelven werden voorgesteld.—Ook bevonden zich aldaar de Residenten van *Japara* en *Rembang*, de heeren *F. H. Doornik* en Jonkheer *J. B. de Salis*, die opzettelijk naar *Samarang* waren gekomen, om Z. K. H. hunne opwachting te maken.

Des anderen daags had alhier de plegtigheid plaats van het leggen van den eersten steen, aan de in opbouw zijnde Citadel. Z. K. H. door den Majoor, Kommandant der artillerie bij het observatie korps, en den Kapitein, eerst aanwezende officier der genie, verwittigd, dat alles voor die plegtigheid in gereedheid was, begaf zich derwaarts in een rijtuig, geescorteerd door een detachement hussaren. De weg was bezet door de troepen van het garnizoen. Aan den ingang van het terrein waar de werken worden daar-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gesteld, was eene eerpoort opgerigt, met het opschrift *Si vis pacem para bellum*, terwijl op het terrein zelf, eene loods was opgeslagen, welke op eene smaakvolle wijze was versierd en waarin de kollegien en Civiele en Militaire autoriteiten vereenigd waren. De Prins werd door den Militairen Kommandant, onder het spelen van het nationaal lied, ontvangen en door denzelven, namens zijne Excellentie den Gouverneur Generaal verzocht, den eersten steen te leggen en aan de citadel een naam te geven, hetgeen Z. K. H. aannam. Men begaf zich daarop naar de daarvoor bestemde plaats, alwaar zich de 2de Luitenants der sappeurs, *Wijtenbach* en *Buijs*, als ceremoniemeesters bevonden. De eerstgenoemde droeg op een fluweel kussen, het schootsvel, de truffel en kalkbak, voor deze gelegenheid bestemd. Het schootsvel was van wit satijn, met goud galon bezet, hebbende in het midden, de in het goud geborduurde woorden „*Citadel Samarang*", de koninklijke kroon, en de initialen *F. H.*, omgeven van laauwer takken. Z. K. H. gaf aan de Citadel den naam van *Prins van Oranje*, hetwelk, zoodra de steen gelegd was, door het hijschen van eene vlag en een saluut van 21 schoten, werd bekend gemaakt. Bij den steen werd een looden doos ingemetseld, met verschillende Nederlandsche muntsoorten, het borstbeeld van den Koning voerende, en een perkament, bevattende een relaas van deze plegtigheid. —

Na den afloop van dit alles werden de gediend hebbende gereedschappen den Prins aangeboden, om tot

een aandenken te strekken van dezen dag. Op het dejeuner hetwelk op de plaatse zelve was ingerigt en waaraan Z. K. H. wel geliefde deel te nemen, werden eenige toepasselijke toasten ingesteld, als op Z. M. den koning, op de vorstelijke familie en in het bijzonder op den Prins, welke, even als die van Z. K. H. op den Gouverneur Generaal, en op de welvaart en voorspoed dezer kolonie onder het bestuur van Zijne Excellentie, met geestdrift toegejuicht werden. De dag werd besloten met een bal en souper aan het Residentie huis.

Gedurende de volgende dagen van 's Prinsen aanwezen in deze Residentie, woonde Z. K. H. eene parade bij van de schutterij en van de troepen van het garnizoen, en bezigtigde voorts de stads gebouwen, en de plaatselijke en militaire inrigtingen. Ook deed Z. K. H. een reisje naar het Regentschap *Grobogan*, over *Damak*, alwaar een zeer ouden tempel, de grootste zoo men zegt op *Java*, werd bezigtigd. Te *Mangar*, zag men het zoogenaamde *Mer Apie* of heilig vuur, terwijl men te *Koewoe*, de aldaar bestaande modderwellen bezocht. Op den weg van *Poerwodadie*, alwaar Z. K. H. twee nachten ten huize van den Regent doorbragt, had men gelegenheid eene harten jagt bijtewonen, waaraan Z. K. H. deel nam. Bij de terug komst van den Prins te *Samarang*, werd Hoogst Deszelfs tegenwoordigheid op nieuw door feesten en vreugde bedrijf gekenmerkt. De 5 augustus voor 's Prinsen vertrek bestemd zijnde, verzamelde de civiele en Mi-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

litaire autoriteiten zich reeds vroeg in den morgen van dien dag op den huize *Bodjong*, om hun afscheids kompliment afteleggen, waarna Z. K. H. de reis naar *Pekalongan* aannam. Laat in den namiddag kwam men aldaar aan, en vervolgde den volgenden morgen den togt naar *Tagal*, ook daar bragt men slechts den nacht door en den derden dag arriveerde Z. K. H. te *Cheribon*. Op de grenzen van elke Residentie werd de Prins ontvangen, door de respective Residenten, de heeren *C. F. E. Prætorius*, *D. A. Varkevisser* en *J. W. H. Smissaert*, vergezeld van de inlandsche hoofden.

De hoofd plaatsen waren des avonds fraai verlicht, en op elke plaats werden de aanwezige ambtenaren en notabele ingezetenen, na aan Z. K. H. te zijn voorgesteld, aan Hoogst Deszelfs tafel genoodigd. Hoezeer het aanwezen van den vorstelijken reiziger in de beide eerstgenoemde Residentien slechts voorbij gaande was, spaarden de ambtenaren en inlandsche hoofden evenwel geene moeiten, om het verblijf aan Hoogst Denzelven zoo aangenaam mogelijk te maken, en stelden zij alle pogingen in het werk, om, even als overal elders, blijken te geven op welke hoogen prijs de tegenwoordigheid van den koninklijken telg werd gesteld.

Te *Cheribon* werd een dag stil gehouden, doch afgezien van het plan om *Palimanang* en de aldaar bestaande redoute te bezoeken, en intusschen de dag doorgebragt met het bijwonen van een tijger gevecht en

met de bezigtiging van het zeehoofd, de kruispraauwen en den chineschen tempel. Daags te voren, na dat de ambtenaren, waaronder de heer *G. Diard*, dirigerend lid van de kommissie van natuurkundig onderzoek, die in deze Residentie een suiker etablissement heeft, aan Z. K. H. waren voorgesteld, werd de grot te *Soengie Ragie* bezocht.

Den 9 zette de Prins de reis over *Koeningan*, naar *Telaga*, en den volgenden dag, na de aldaar bewaard wordende oudheden van *Padjajaran* bezigtigd te hebben, van daar over *Pandjaloo*, naar *Tassik Malaïjo* voort, op welke laatstgemelde plaats de Resident van *Cheribon* en de Assistent Resident van *Koeningan*, *C. Loriaux*, afscheid namen. De Resident der *Preanger Regentschappen*, de heer *O. C. Holmberg de Beckfelt*, benevens de controleur bij de landelijke inkomsten en de kultures van *Starckenborgh Retemijer*, en de Regent van *Tassik Malaïjo*, bevonden zich op de grenzen der Residentie om den Prins te ontvangen. Te *Tassik Malaïjo* werd in een daar voor opgerigt gebouw, het nacht verblijf gehouden, en den volgenden morgen begaf men zich naar *Garoet*, langs eenen zeer moeijelijken berg weg, die op eenige plaatsen was verlegd, van welke nieuwe gedeelten, voor de eerste maal werd gebruik gemaakt. Te *Bator*, op de grenzen van het Regentschap *Soekapoera*, kwamen de Regent en de Controleur *van Dijk* derzelver opwachting bij den Prins maken. Onder weg zag men nog eenige overblijfselen der verwoestingen, door de eruptie van den

berg *Galoengoeng*, in October 1822 te weeg gebragt, waarbij ruim 4000 menschen omgekomen en eene menigte koffijboomen en uitgestrekte rijstvelden vernield zijn.

Z. K. H. bepaald hebbende te *Garoet* een paar dagen te vertoeven, ter bezigtiging van de omstreken, begaf zich den eersten dag naar den berg *Telaga Bodas*, om den krater en het zwavel meer aldaar te zien. De bergtop was in wolken gehuld, zoo dat men van het gezigt over het meer beroofd was. Desniettemin voer men het meer over, en wandelde verder daarom heen. Den volgenden morgen werd het meer *Begendiet* bezocht, en aldaar eene jagt partij bijgewoond, terwijl na de terugkomst, te *Garoet*, eenige volkspelen plaats hadden.

Op den weg naar *Tjiseroepan*, werwaarts men zich den volgenden morgen begaf, werden de langs denzelven gelegen thee tuinen bezigtigd, en de bewerking der thee gade geslagen.

De Assistent Resident van *Bandong*, *W. A. Nagel*, en de Regent bevonden zich aldaar en werden des namiddags aan het diner genoodigd. Na de nacht aldaar te hebben doorgebragt werd de reis over *Trajong* naar *Bandong* vervolgd, alwaar zich de oud Inspecteur Generaal der koffij kultuur *C. von Winckelmann* en de ambtenaar voor de zijde kultuur *J. Möhringer* bevonden, die aan den Prins werden voorgesteld;—ook alhier verbleef Z. K. H. een paar dagen, gedurende welke men den waterval in de rivier *Tjika-*

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

poenaoer en de zijde fabriek te *Bodjo Negara* bezigtigde. Ook was eene harten jagt bepaald, welke echter gedeeltelijk mislukte. De namiddagen werden doorgebragt met het bijwonen van onderscheidene volkspelen en andere inlandsche vermakelijkheden.

Den 18 Augustus begaf men zich naar *Tjanjor*. De aldaar aanwezige ambtenaren, benevens de Regent, werden door den Resident aan Z. K. H. voorgesteld en waren des namiddags aan het diner tegenwoordig. De volgende dag werd besteed om de bij het Residentie huis gelegen zijde fabriek, en de omstreken te bezien, waarna de reis naar *Buitenzorg* werd aangenomen.

Te *Tjipannas*, het lust verblijf van den Gouverneur Generaal, bevond zich de Adjudant van zijne Excellentie, de Majoor *Scharten*, om Z. K. H. te ontvangen. Hoogst Dezelve hield zich hier slechts weinige oogenblikken op, en zette na vlugtig de tuin en de badplaats bezien en eenige ververschingen gebruikt te hebben, de reis voort. Aan den voet van den *Megamendong* werd de Prins opgewacht door den Resident van *Buitenzorg*, de heer Mr. *J. H. van den Bosch*, en den Regent, en namen de heer *Holmberg de Beckfelt*, en de Regent van *Tjanjor* afscheid.

Bij het naderen van *Buitenzorg* werd het rijtuig van den Prins begeleid door een detachement hussaren, onder kommando van den *Graaf E. F. van Bentheim Tecklenburg Rheda*, ordonnans officier van den Gouverneur Generaal, die tevens gedurende het verblijf

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van Z. K. H. te *Buitenzorg*, aan Hoogst Denzelven was toegevoegd. De wegen waren fraai versierd en bij het binnen komen der plaats werd een saluut gedaan van 21 schoten. Z. K. H. werd door den Gouverneur Generaal ontvangen;—de heeren *Cornets de Groot*, waarnemend algemeene Secretaris, *de Vogel*, Directeur over de kultures, *Le Clercq*, oud Resident van *Samarang*, en *Ament*, Inspecteur der kultures, waren bij de receptie tegenwoordig, en werden, benevens de Resident, aan het diner genoodigd.

De Prins hield zich hier slechts een dag op, om eenigzins van de vermoeijenis der reis uit te rusten.

In den namiddag van dien dag werden de dames van *Buitenzorg* ontvangen en aan Z. K. H. voorgesteld. Den volgenden morgen vertrok de Gouverneur Generaal naar *Batavia*, des namiddags door den Prins gevolgd wordende, welke uitgeleide werd gedaan door den Resident en Regent van *Buitenzorg*. Op de grenzen der ommelanden van *Batavia* namen deze ambtenaren afscheid van Z. K. H., en werd Hoogstdezelve ontvangen door den Assistent Resident *H. W. van Woelderen*, den Kommies *Bruijninga* en den heer *J. van Riemsdijk*, eigenaar van het daarbij gelegen landgoed *Tanjong Oost*. Aan de post station *Bidara Tjina* bevond zich, het voor de intrede van den Prins op de hoofdplaats bestemde rijtuig, en behalve de Adjudant van den Gouverneur Generaal, de Majoor *Verhorst*, die gedurende het verblijf van den Prins te *Batavia*, en

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ook nu weder, speciaal aan Z. K. H. was toegevoegd, eene kommissie, bestaande uit den Resident, den Militairen Kommandant en den Haven en Equipagemeester, om Z. K. H. plegtig te verwelkomen en naar het Hôtel van Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal te geleiden, alwaar Hoogst Dezelve zoude afstappen. Op vele plaatsen waar de Prins passeerde, waren de wegen en bruggen met eerbogen en groen versierd, terwijl van af het begin der jurisdictie van de stad *Batavia*, het garnizoen langs den weg stond geschaard en bij de aankomst van Z. K. H. het gewoon saluut werd gedaan.

Alzoo keerde de Prins op de hoofdplaats van Nederlandsch Indie terug, na eene afwezendheid van bijna zes maanden, gedurende welke Z. K. H. de schoonste gedeelten van den Indischen archipel bezocht en menigvuldige bewijzen ontving van eerbied voor den besten der Koningen en van liefde voor Hoogstdeszelfs Huis.

Hartelijk was de vreugde van *Batavia's* ingezetenen over den gelukkigen afloop dezer reis en de uitbundige toejuichingen, waarmede de Prins ontvangen werd, toen Hoogst Dezelve den volgenden avond in de schouwburg eene Fransche opera bijwoonde, getuigden hoezeer een ieder zich op nieuw verheugde in de tegenwoordigheid van den Vorstelijken reiziger. Deze tegenwoordigheid ter hoofdplaatse, verhoogde ook niet weinig den luister waarmede den volgenden dag, de verjaring van 's Konings geboortedag gevierd werd. Reeds in den vroe-

gen morgen kondigde het geschut dezen heugelijken feestdag aan.

Zijne Excellentie de Gouverneur Generaal begaf zich met zijnen staf, des ochtends ten half zeven ure, naar Zijne Koninklijke Hoogheid, om Hoogst Denzelven te complimenteren. Intusschen waren de troepen van het garnizoen en de schutterij op het plein van *Waterloo* verzameld, welke ten zeven ure door den Gouverneur Generaal, vergezeld van Zijne Koninklijke Hoogheid, in oogenschouw werden genomen. Eene groote menigte had zich tot het bijwonen van deze parade op het plein vereenigd. Ten twaalf ure verleende Zijne Excellentie in het Hôtel te *Rijswijk*, algemeene audientie, aldaar, in het bijzijn van den Vorstelijken gast en van den Raad van Nederlandsch Indie, de gelukwenschen ontvangende, welke te dezer gelegenheid aangeboden werden en die alle ondubbelzinnige blijken droegen, van verkleefdheid aan den Koning en van hooge waardering van het voorregt der aanwezendheid van Z. K. H. Het plegtige en treffende van dezen stond, werd buitengewoon vermeerderd door de hoogst gewigtige en onverwachte mededeeling, welke de Gouverneur Generaal, in Deszelfs redevoering, aan het korps officieren van het Indisch leger deed, dat de eer van Zijner Majesteits landmagt in deze gewesten, op *Sumatra* gehandhaafd was geworden, door den Generaal Majoor *Cochius*, Kommandant van het Leger, wiens krijgsmans kennis en buitengewone activiteit bekroond waren geworden door de onderwerping van *Bonjol*, na dat deze sterkte

zich hardnekkig en langdurig verdedigd had en uitgeput was in de middelen, om eene algeheele vernieling te ontgaan. (*).

De tijding dezer gelukkige overwinning, was kort voor den aanvang der audientie, door den Gouverneur Generaal ontvangen. Dezelve verwekte eene algemeene vreugde en droeg niet weinig bij tot het genoegen van den dag, welke besloten werd met een bal en souper, van Gouvernements wege, in het lokaal der societeit *de Harmonie*, op *Rijswijk*, gedurende hetwelk de meeste vrolijkheid heerschte en alwaar Zijne Excellentie de Gouverneur Generaal een toast instelde, waarbij als de gevoelens van Zr. Ms. onderdanen in Nederlandsch Indie werden bekend gesteld: dankbaarheid voor den edelen Vorst, aan wien het herstelde *Nederland* nu weldra vijf en twintig jaren zijn heil en zijne welvaart verschuldigd is, — liefde voor den dierbaren Koning, die er zijn roem in stelt de Vader zijns volks te zijn, — gehoorzaamheid aan den geregten Monarch, die door

---

(*) *Toeanko Iman* van *Bonjol*, had op den 11 Augustus zijne onderwerping aangeboden en met het sloopen der versterking een aanvang doen maken. Deze slooping had echter een tragen voortgang en spoedig ontving men blijken van de pogingen des vijands om tijd te winnen, en van zijne aanstalten tot hernieuwde verdediging, ten gevolge waarvan, na vooraf gedane waarschuwing, in den namiddag van den 12 Augustus, de gestaakte vijandelijkheden van onzen kant werden hervat en met kracht voortgezet, met dat gelukkig gevolg, dat *Bonjol* op den 16 dier maand vermeesterd werd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

milde wetten, het geluk zijner onderdanen verzekert, — getrouwheid aan den besten der Koningen en onwrikbare verknochtheid aan het Koninklijk geslacht, sedert eeuwen zoo naauw aan *Nederlands* belangen verbonden. »Uwe Koninklijke Hoogheid vergunne mij, (sprak de Gouverneur Generaal) dat ik mij tot Haar wende met de bede, van wel bij Hoogstdeszelfs Koninklijken Grootvader, onzen beminden en geeerbiedigden Koning, den tolk te zijn van deze gevoelens en van de wenschen, welke steeds gekoesterd worden voor de voortdurende gezondheid en de verlenging van 's Konings dierbaar leven, tot heil van volk en vaderland, alsmede dat de Vader des vaderlands, de belooning zijner verhevene deugden en voor zijnen onvermoeiden arbeid, moge vinden, in het onafgebroken geluk van het land, dat hij met zooveel wijsheid bestuurt, en in de bestendige erkentelijkheid van een getrouw volk,—dat voorts Hoogstdezelve in den kring zijner Koninklijke familie, steeds ongestoord al die genoegens moge smaken, welke het geluk van echtgenoot en vader uitmaken, en eindelijk, dat de koninklijke grootvader te gegevener tijd, gezond en van alle gevaren behouden, in zijne liefde armen moge drukken den beminden klein zoon, thans het voorwerp onzer liefde en bewondering."

Het gebouw der *Harmonie* was voor deze feestviering sierlijk en smaakvol ingerigt en voldeed, na eenige pas gemaakte veranderingen in de inwendige bouworde, meer dan ooit te voren, aan eene dergelijke bestemming, terwijl eindelijk aan de overzijde van het

gebouw, eene fraaije verlichting plaats vond, die almede tot vervrolijking en luister van het bal bijdroeg.

De twee volgende dagen woonde Z. K. H. des namiddags een paarden wedloop bij op het konings plein, waarvan de laatste gevolgd werd door een bal en souper in het paviljoen der Bataviasche wedloop societeit, hetwelk tot dat einde smaakvol was versierd geworden.

De Directie van de artillerie had door den kapitein van dat wapen *F. Seelig* en den 2de luitenant *J. C. Labaar*, een prachtig vuurwerk op het konings plein, tegen over het paviljoen, in gereedheid doen brengen, hetwelk dadelijk na de komst van den geliefden Prins en van het geeerbiedigd Hoofd des bestuurs, werd afgestoken. Men merkte daarin onder anderen op, een naam vuur met de letters *W. F. H.* en met de gekroonde *W.* en een met de woorden *Leve de Koning*. Het geheel leverde een schoon schouwspel op, hetwelk veraangenaamd werd door het muziek dat zich bij tusschen poozen liet hooren. Bij het souper werd door den President der wedloop societeit, de heer Raad van Indie *Nahuijs van Burgst*, een toepasselijke en hartelijke toast aan den Prins toegebragt.

Den daarop volgenden zondag woonden Z. K. H., benevens zijne Excellentie de Gouverneur Generaal en deszelfs gezin, de Godsdienst oefening bij, in het school gebouw te *Weltevreden*, onder het gehoor van den Predikant *Baron van Hoëvell*, terwijl des avonds de leden van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen de eer genoten Z. K. H. en den

Gouverneur Generaal, beschermheer des genootschaps, in hun midden te zien.

De voorzitter, de heer Raad van Indie *J. J. van Sevenhoven*, opende deze buitengewone bijeenkomst met de volgende toespraak.

Doorluchtige Prins!

Hoog Edel Gestrenge, Hoog Geachte en Geeerbiedigde Beschermheer!

Wel Edele Heeren, mede Besturende en verdere Leden van het genootschap!

Meermalen is mij de vereerende taak ten deel gevallen, als voorzitter van dit genootschap het woord te voeren; eene taak thans te vereerender voor mij, daar wij, behalve de hooge tegenwoordigheid van onzen geeerbiedigden beschermheer, tevens in ons midden mogen zien, den kleinzoon van onzen geliefden Koning, wiens alom bekende zucht, tot bevordering en uitbreiding van kunsten en wetenschappen, de grondslag heeft uitgemaakt, tot vestiging van de wijd en zijd, in ons dierbaar Moederland verspreide genootschappen ten nutte van het algemeen, en door wiens ijverig pogen, tot voortplanting van beschaving en verlichting, en tot aanmoediging van handel en zeevaart, van landbouw en volksvlijt, aan Nederlandsch ingezetenen, eene zoo duurzame welvaart is verzekerd geworden.

Het doel van deze buitengewone bijeenkomst des genootschaps heeft dan ook eeniglijk ten oogmerk, om Zijne Koninklijke Hoogheid de overtuiging te geven,

dat wij, dankbaar aan de onvermoeide pogingen van onzen Vorst, ook hier in deze overzeesche bezitting, niet minder als in het Moederland, trachten ijverig werkzaam te zijn, om door aankweeking van kunsten en wetenschappen, die verlichting, beschaving en welvaart te doen geboren worden, als waarvoor de ingezetenen dezer kolonie vatbaar kunnen worden geacht.

Het zal uit dien hoofde voor Zijne Koninklijke Hoogheid welligt niet onbelangrijk zijn, te vernemen, waaraan het genootschap deszelfs bestaan en tegenwoordige welvaart verschuldigd is.—Ik zal derhalve de geschiedenis des genootschaps, van deszelfs geboorte af, kortelijk ophalen.

Mr. *Hendrik van den Heuvel*, gaf de eerste aanleiding tot daarstelling van het programma, hetgeen den 21 Mei 1777 te *Haarlem*, in de vijf en twintigste algemeene zitting werd goedgekeurd, behelzende een ontwerp ter oprigting van eenen economischen tak in deze overzeesche bezittingen. De verre afstand echter van *Europa*, en de uitgebreidheid der kantoren van de Oost Indische Compagnie, vorderde, dat in stede van eenen economischen tak, een afzonderlijk genootschap werd opgerigt.

Het was Mr. *Jacob Cornelis Mattheus Radermacher*, die zich met nog eenige andere voorstanders van kunsten en wetenschappen, als de eerste oprigters van het genootschap hebben doen kennen, hetwelk dan ook op den 24 April 1778, onder de zinspreuk

„*tot nut van het algemeen*", deszelfs beslag erlangde.

Op den 8 Maart 1779, bij gelegenheid van het verjaarfeest van Zijne Doorluchtige Hoogheid Prins *Willem de V*, hield het genootschap deszelfs eerste algemeene vergadering, onder het voorzitterschap van even genoemden Mr. *Radermacher*.

De daarop tot in den jare 1782 in het licht verschenen zes boekdeelen, welke zoo in het Vaderland als elders, met de meeste belangstelling zijn ontvangen, getuigen van de groote verdiensten van den heer *Radermacher*, wiens nagedachtenis, als eerste stichter van dit genootschap, wij niet genoeg kunnen vereeren.

Dat van de gewone loop der wisselvalligheden, het genootschap ook niet is uitgezonderd geweest, blijkt genoegzaam uit het groote tijdvak, hetwelk er sedert de uitgave van het zesde deel verliep, alvorens de daarop volgende deelen het licht zagen. — Het was onder het Engelsch tusschen bestuur, dat het genootschap deszelfs werkzaamheden hervatte. De Luitenant Gouverneur Generaal *Thomas Stamfort Raffles*, een ijverig voorstander der wetenschappen, nam het protectoraat op zich, stond het vrij gebruik van de drukpers aan het genootschap toe, vereerde aan hetzelve, uit de Bibliotheek van het Gouvernement, al die boeken, welke voor het gebruik van het genootschap dienstig konden zijn en begunstigde hetzelve met het tegenwoordig locaal, in het welk door mij, de eerste of inwijdings rede werd gehouden, en waarbij ik be-

toogde, dat de beoefening der kunsten en wetenschappen de strekking heeft, tot bevordering van ons tijdelijk en eeuwig geluk, alzoo die beoefening ons niet alleen leert kennen, de volmaaktheid en liefde van den schepper van het heelal, maar ons tevens leidt tot zijne vereering en aanbidding en tot de kennis van onze pligten.

Het kon niet missen of de zucht voor de beoefening der wetenschappen, werd onder dergelijke gunstbewijzen, op nieuw aangewakkerd, hetgeen dan ook het gevolg had, dat de werkzaamheden met ijver werden voortgezet, zoodanig gewijzigd, als de omstandigheden en de belangen der instelling, destijds noodzakelijk maakte, zoodat dan ook in den jare 1814 en 1816 het 7 en 8 deel der verhandelingen door den druk algemeen werden gemaakt.

De omstandigheid der weder overgave dezer kolonie aan het Nederlandsch gezag, en de daaruit voortvloeijende nieuwe regeling van bestuur, was andermaal oorzaak, dat de werkzaamheden van het genootschap eenige vertraging ondergingen; dan weldra deed zich op nieuw de behoefte gevoelen, om aan eene voor het algemeen zoo nuttige en heilzame instelling als de beoefening der kunsten en wetenschappen, deszelfs vorigen luister te hergeven, en het was de verdienstelijke hoog eerwaarde heer *Ross*, welke in den jare 1821, den eersten steen heeft gelegd, waarop de instelling des genootschaps nader werd opgetrokken, en onder wiens voorzitterschap die instelling op nieuw werd bevestigd,

onder zoodanige nieuwe wetten, als de ondervinding van zoo vele jaren had bewezen doelmatig en noodzakelijk te zijn, en welke tot op dezen oogenblik tot rigtsnoer van onze handelingen strekken.

Vervolgens heeft het genootschap, onder het bestuur van den niet minder verdienstelijken voorzitter Mr. *P. S. Maurisse*, eene belangrijke uitbreiding bekomen, ten gevolge van de aangeknoopte gemeenschap met andere maatschappijen en beoefenaars van kunsten en wetenschappen, zoo wel hier, als in *Nederland* en elders in *Europa*.—De keurige en kostbare geschenken, dien ten gevolge van onderscheidene geleerde personen ontvangen, hebben de Bibliotheek en het reeds vroeger opgerigte museum van oudheden, met vele belangrijke boekwerken, wetenschappelijke instrumenten en andere voorwerpen, grootelijks verrijkt, waartoe vooral veel heeft bijgedragen de ondersteuning, welke het genootschap onafgebroken van den kant van het hoofd des bestuurs hier te lande, heeft mogen ondervinden.

Vele verdienstelijke leden aan wien hierna de belangen van het genootschap waren opgedragen, hebben vervolgens gewedijverd, om aan de instelling den meest mogelijken luister te verzekeren, onder welke wij vooral niet onopgemerkt mogen voorbij gaan, den weleerwaarden heer *Lenting*, en den heer *J. van der Vinne*, die zich beiden in hoedanigheid van secretaris van het genootschap eenen nimmer volprezen lof hebben waardig gemaakt.

Aan de niet minder ijverige voorstanders en beoefe-

naars van kunsten en wetenschappen, de heeren Mr. *P. Merkus* en *E. A. Fritze*, Med. Doct., heeft het genootschap vele doeltreffende inrigtingen en verbeteringen te danken, vooral met opzigt tot het museum, hetwelk zich vroeger schier eenlijk bepaalde, bij eene verzameling van oudheden en zeldzaamheden van allerlei aard, doch aan welke nuttige inrigting, onder het bestuur van beide opgenoemde heeren, de eerste als voorzitter en de laatste als secretaris des genootschaps, eene uitbreiding is gegeven, waardoor het museum weldra zal verdienen geplaatst te worden, in de rij van belangrijke verzamelingen van voorwerpen van natuurlijke historie, welke in het belang van de wetenschappelijke nasporingen in het moederland veel zullen kunnen bijdragen tot vermeerdering der kennis van Indie;—bovenal is het genootschap ten aanzien van de daarstelling van het museum veel verschuldigd aan de gunstige beschikkingen van het Gouvernement, en het is bij deze gelegenheid, dat ik mij veroorloof de belangen des genootschaps, aan uwe Excellentie, als onzen geëerbiedigden beschermheer, op het dringendst aantebevelen, ten einde bij voortduring op die ondersteuning en tegemoetkoming te mogen rekenen, als welke wij tot dus verre reeds zoo menigwerf van den kant Uwer Excellentie hebben ondervonden, en waarvoor wij bij deze onze innige dankerkentenis betuigen.

En hiermede vertrouw ik kortelijk te hebben aangetoond, waaraan het genootschap deszelfs bestaan en tegenwoordige welvaart te danken heeft. Eene uit-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

wijding over de vruchten, die hetzelve heeft voortgebragt, gedurende deszelfs 59 jarig bestaan, acht ik hier overbodig.—De lezing van de zestien in druk uitgegevene deelen der verhandelingen, waarvan het laatste in 1836 het licht zag, zal genoegzaam getuigen, dat daarin vele wetenswaardige zaken voorkomen, die de strekking hebben, tot vermeerdering der kennis van het land en volk van Indie; een gevoelen dat allezins gestaafd wordt, door de belangstelling met welke deze verhandelingen in *Europa* ontvangen en door onderscheidene maandwerken zijn beoordeeld geworden.

Ik vleije mij dan ook, doorluchtige Prins! dat een exemplaar dezer verhandelingen uwe Koninklijke Hoogheid niet ongevallig zal zijn, en het is uit naam dezer vergadering, dat ik mij veroorloof, dat werk, als een gering aandenken aan dezen heugelijken dag, uwe Koninklijke Hoogheid aantebieden, met de betuiging, dat uwe Koninklijke Hoogheid aan de leden van het genootschap geen grooter blijk van welwillendheid zal kunnen geven, dan door goedgunstiglijk het honorair lidmaatschap van dit genootschap te aanvaarden, alzoo wij hierin een bewijs zullen vinden, dat ons pogen, tot verspreiding van kunsten en wetenschappen, door uwe Koninklijke Hoogheid op eenigen prijs worden gesteld.

Overigens kan ik geene woorden genoeg vinden, om uwe Koninklijke Hoogheid te doen gevoelen, hoe doordrongen van erkentenis wij zijn, voor de aandacht door uwe Koninklijke Hoogheid zoo welwillend ge-

schonken aan mijne rede, die voorzeker te zwak is, om voor uwe Koninklijke Hoogheid naar waarheid open te leggen, de zuivere gevoelens van onbegrensde eerbied en liefde, welke ons voor het Koninklijk geslacht van Oranje bezielen. De herinnering aan dezen dag, waarop ons het nimmer gekend geluk is ten deel gevallen, een telg in ons midden te zien, van den vorst, aan wien wij den bloei van zoo vele takken van nijverheid verschuldigd zijn, zal voor ons steeds een dag van vreugde en feestviering zijn, die niet dan met de vernietiging van het genootschap in vergetelheid zal geraken.—En thans, geliefde Prins! vergun mij, mijne rede te mogen sluiten, met de verzekering, dat het voor de leden van het Bataviaasch genootschap de streelendste voldoening zal zijn, dat, wanneer uwe Koninklijke Hoogheid den vaderlandschen bodem weder zal betreden, om in den kring van uwe Hooge en Geliefde betrekkingen verslag te doen, van de gevaarvolle doch tevens belangrijke reize naar Indie, uwe Koninklijke Hoogheid als dan niet zal vergeten, bij onzen geliefden vorst de tolk te zijn, van den ijver die ons bezielt, tot bekrooning der onvermoeide pogingen van Z. M., om ook hier te lande, de verlichting en beschaving den gewenschten trap te doen bereiken, als den eenigsten steun en zekersten waarborg voor de bestendige welvaart en bloei dezer kolonie, in wier gedenkrol de naam van *Willem van Oranje*, steeds zal prijken, als de wijste en deugdzaamste aller vorsten, die naar geen ander doel streeft, dan

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

naar de bevestiging van het geluk zijner onderdanen, en aan wiens scherpzinnig doorzigt en kundig beleid, wij het moeten dank weten, dat zelfs in de kommervolste tijden, de rust en vrede binnen zijne staten, zoo roemvol zijn bewaard gebleven! —"

Het honorair lidmaatschap, werd door den Prins goedgunstig aangenomen, vervolgens hield de heer *P. Diard* eene toepasselijke redevoering, daarbij aantoonende het nut van het museum, en voorts handelende over de beoefening van kunsten en wetenschappen in het algemeen, en in het bijzonder over de onderscheidene takken van landbouw, waarna deze voor de leden van het genootschap zoo vereerende en heugelijke bijeenkomst werd besloten door eene verhandeling van den heer *Burger*, over de werking der vulkanen.

Na afloop der vergadering werd door den Prins het voormeld thans vrij belangrijk Museum des genootschaps, met veel belangstelling bezigtigd.

Gedurende de volgende dagen nam Z. K. H. de onderscheidene lands gebouwen en etablissementen in de stad, benevens de verdere plaatselijke inrigtingen aldaar in oogenschouw. Ook bezocht Hoogst Dezelve het eiland *Onrust*, ten einde het maritiem etablissement te zien..

Z. K. H. werd aldaar een dejeuner aangeboden, hetwelk door de zorg van den Superintendent, Haven en Equipagie-meester, de Kapitein Luitenant *J. N. Olijve*, en den Directeur van *Onrust*, de Kapitein Luitenant *J. Rambaldo*, in gereedheid was gebragt.

In den avond van dien dag vereenigde de Gouverneur Generaal een talrijk en aanzienlijk gezelschap in deszelfs Hotel te *Rijswijk*, alwaar de avond op eene allezins aangename wijze werd doorgebragt.

Een aantal ingezetenen der hoofdplaats, hakende naar meerdere gelegenheid om aan den Prins blijken van eerbied en liefde te geven, boden Hoogst Denzelven tot dat einde een gecostumeerd bal aan, in het lokaal der Societeit de *Harmonie*, waarover de beschikking tot dat einde was verkregen. Het gebouw was fraai versierd en eene schoone illuminatie trok aller aandacht tot zich. Bovenal echter werden de sierlijke, smaakvolle en bijna algemeen gelukkig gekozen costumes opgemerkt, waarin de dames getooid waren en welke zoo zeer bijdroegen om den luister te vermeerderen van een feest, hetwelk geheel aan den vorstelijken gast gewijd was, en waarvan het oogmerk in dien zin ontleed werd bij den toast, welke bij het souper, door den heer Raad van Indie *J. J. van Sevenhoven*, als hoofd der kommissie welke de regeling dezer feestviering had op zich genomen, aan Z. K. H. werd toegebragt.

Des anderen daags had eene merkwaardige plegtigheid plaats. Zijne Koninklijke Hoogheid, daartoe door den Gouverneur Generaal verzocht, had zich namelijk wel willen belasten met het leggen van den eersten steen aan de Citadel te *Weltevreden*, in tegenwoordigheid van den Gouverneur Generaal en het korps Genie Officieren, benevens de kollegien en eerste ci-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

viele autoriteiten, welke daartoe genoodigd waren.

Des morgens ten 7 uur begaf de Prins zich derwaarts, vergezeld van den Gouverneur Generaal en van de ter plaatse aanwezige Hoofd officieren, voorafgegaan door een detachement hussaren. De troepen van het garnizoen stonden aan beide zijden van den weg geschaard.

Aan het terrein werd de Prins, onder het spelen van het nationaal lied *Wilhelmus van Nassauwen*, ontvangen door den Kolonel Directeur der Genie, *Jonkheer C. van der Wijck*, aan het hoofd der aanwezige officieren van dat wapen, en naar het lokaal geleid alwaar het plan der sterkte ter bezigtiging lag.

Na dat de Prins en de Gouverneur Generaal het plan in oogenschouw hadden genomen, en Z. K. H. goedgunstiglijk had toegestaan dat de Genie Officieren aan Hoogst Denzelven de plans aanboden der vestingwerken, waarvan door Z. K. H. de eerste steen gelegd was, stelde de Gouverneur Generaal voor, daartoe door den Directeur der Genie verzocht, om tot de plegtigheid over te gaan, waarop de Prins en de Gouverneur Generaal, geleid door den Kolonel Directeur der Genie en gevolgd door de aanwezenden, zich naar de daarvoor bestemde plaats begaven.

De eerst aanwezende Genie Officier, de Kapitein *Schönermarck*, bood Z. K. H. een schoots vel en gouden truffel aan, welke eerste Hoogst Denzelven door den Tweeden Luitenant der Genie *J. van der Wijck* werd voorgebonden. Vervolgens werden door den Opziener

der Genie *A. van Houten*, de kalkbak, het schietlood, de waterpas en het kussen aangebragt, terwijl de genoemde Luitenant *J. van der Wijck*, aan den eerst aanwezenden Officier der Genie, den steen overhandigde, welke daarna Z. K. H. werd aangeboden, die denzelven op de daarvoor bestemde plaats inmetselde. Hierna verzocht de Kolonel Directeur aan den Gouverneur Generaal, om Z. K. H. te vragen, welke naam Hoogst Dezelve aan de citadel begeerde te geven, waarop Z. K. H. aan dezelve den naam gaf van *Prins Frederik*, die van mond tot mond herhaald werd. Dadelijk werd onder het spelen van het volkslied „*Wien Neerlands bloed door de aderen vloeit*," de Nederlandsche vlag op de plaats geheschen en een saluut van 21 schoten gedaan.

Het van deze plegtigheid ontworpen protocol, na door Z. K. H., door den Gouverneur Generaal en vervolgens door de aanwezenden te zijn onderteekend, werd door den eerst aanwezenden Ingenieur, met luider stemme voorgelezen, zijnde hetzelve van den volgenden inhoud:

DE DIRECTIE DER GENIE IN NEDERLANDSCH INDIE,

AAN

DE NAKOMELINGSCHAP.

Onder het bestuur van den Luitenant Generaal *Dominique Jacques de Eerens*, Kommandeur der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Ridder der Militaire

Willems Orde van de derde klasse en van het Legioen van Eer, Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indie, mitsgaders. Opperbevelhebber der Land en Zeemagt beoosten de *Kaap de Goede Hoop*, is heden, op Deszelfs verzoek, de eerste steen aan de citadel te *Weltevreden* (bij *Batavia*) gelegd, door Zijne Koninklijke Hoogheid *Willem Frederik Hendrik*, Prins der *Nederlanden*, Luitenant der 2de klasse bij de Nederlandsche Marine, geboren te *Soestdijk* den 13den Junij 1820, derden zoon van Zijne Koninklijke Hoogheid *Willem Frederik George Lodewijk*, Prins van *Oranje*, Kroonprins der *Nederlanden*, en van Hare Keizerlijke en Koninklijke Hoogheid *Anna Paulowna*, Groot-Vorstin van *Rusland*, Prinses van *Oranje*, Kleinzoon van *Willem I*, Koning der *Nederlanden*, Prins van *Oranje-Nassau*, Groot-Hertog van *Luxemburg*.

De citadel is ontworpen door den Kolonel, Jonkheer *Carel van der Wijck*, Directeur der Genie in Nederlandsch Indie, en de grondlegging en optrekking is opgedragen aan den Kapitein der Genie, *Lucius Gerhard Johan George Schönermarck*.

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins *Hendrik*, heeft bij deze plegtige gelegenheid, aan de citadel den naam gegeven van *Prins Frederik*, naar Zijne Koninklijke Hoogheid den tweeden Zoon des Konings.

Wanneer de verwoestende tijd het tegenwoordig geslacht zal hebben doen ten grave dalen, dan moge ook dit geschrift de nakomelingschap eenmaal met het gebeurde op dezen stond bekend maken, en alzoo tot blij-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

vende geheugenis strekken aan de reize van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins *Hendrik* in Nederlandsch Indie, alwaar Hoogstdezelve den 10 Februarij dezes jaars, te *Batavia*, aankwam, aan boord van Zr. Ms. fregat *Bellona*, gekommandeerd door den Kapitein ter zee *Pieter Arriëns*.

Aldus gedaan op den laatsten dag der maand Augustus van het jaar een duizend acht honderd zeven en dertig.

Dit stuk werd daarop met eene verzameling van muntstukken van het Koningrijk der *Nederlanden* en van eenige medailles, in een looden doos gelegd. De Opziener *van Houten* stelde dezen doos, na in het bijwezen van de Officieren der Genie, digt gesoldeerd te zijn, in de daarvoor bestemde opening, welke dadelijk werd digt gemetseld. Op de daartoe verkregen toestemming van den Gouverneur Generaal, bedankte de Kolonel Directeur der Genie Z. K. H., voor de eer het korps der genie aangedaan: „Uwe Koninklijke Hoogheid, sprak hij, »heeft de welwillendheid gehad, wel den eersten heislag te willen doen op den eersten fundeer paal van het reduit in de citadel te *Sourabaija*, en den eersten steen te leggen van de reduits in de forten te *Samarang* en alhier.

Het korps Genie Officieren van het Indische leger, zeer gevoelig aan de eer, welke Uwe Koninklijke Hoogheid hun hierdoor wel heeft gelieven aan te doen, bedankt Hoogst Denzelven eerbiedig voor deze welwillendheid. De gedachtenis hiervan zal eene aanmoedi-

ging te meer voor hun wezen, om de verdedigings werken, welke hun opgedragen zijn of zullen worden, met den meesten ijver en naauwgezetheid te besturen, om een hecht en deugdzaam werk op te leveren, waardig, voor zoo verre zulks mogelijk is, om te prijken met de groote, in de geschiedenis zoo roemvol bekende en beminde namen van *Willem de Eerste*, *Prins van Oranje*, *Prins Frederik* en *Prins Hendrik*, welke het Uwe Koninklijke Hoogheid behaagd heeft aan de vesting te *Ambarawa*, de forten te *Samarang* en *Batavia* en de citadel te *Sourabaija* te geven.

Het is heden juist 269 jaren geleden, dat door den voorvader van Uwe Koninklijke Hoogheid, *Graaf Willem van Oranje*, de eerste steen gelegd is aan Nederlands onafhankelijkheid, door het afwerpen van het Spaansche juk. Wij willen hoopen, dat de vestingwerken op *Java*, waarvan Uwe Koninklijke Hoogheid den eersten steen wel heeft gelieven te leggen, zullen bijdragen, om het behoud van Nederlandsch Indie aan het Huis van *Oranje* voor altijd te verzekeren.

Ik bid Uwe Koninklijke Hoogheid wel te willen toestaan, dat de truffel en het schootsvel, waarmede Hoogstdezelve heden gewerkt heeft, door het korps Genie Officieren in Nederlandsch Indie, als een bewijs van eerbied, aan Uwe Koninklijke Hoogheid worden aangeboden.—En Uwe Excellentie, onze beminde gebieder, dat Dezelve moge toestaan, dat de kalkbak en het kussen, dat Zijne Koninklijke Hoogheid heden gebruikt heeft, even zoo als een bewijs van eerbied van

de Genie Officieren, aan Uwe Excellentie worden aangeboden.—"

De Prins en de Gouverneur Generaal namen dit aanbod goedgunstig aan, en Z. K. H. bedankte den Kolonel Directeur in de minzaamste bewoordingen voor de geuitte gevoelens, met bijvoeging, dat deze dag Hoogst Denzelven immer in het geheugen zoude blijven. Daarna keerden Z. K. H. en de Gouverneur Generaal met dezelfde eerbewijzingen huiswaarts.

Ter gelegenheid dezer plegtigheid werd, ter eere van den Prins, door den Gouverneur Generaal een gala diner gegeven, waaraan de eerste civiele en militaire autoriteiten genoodigd waren. Op hetzelve stelde Zijne Excellentie den volgenden toast in:

„Gedurende twee eeuwen lang woei de oud vaderlandsche vlag, rein en ongeschonden, op deze kust en nimmer vermogt een vijand haar tot strijken dwingen.

Toen *Nederland*, onder den ijzeren schepter des geweldenaars bukkende, voor een oogenblik had opgehouden in naam te bestaan, werd ook deszelfs roemrijke vlag door die des overheerschers vervangen, en de vreemde vlag moest weldra voor die eens vreemden zwigten.

Doch *Neerlands* volk hernam zijne regten, en sedert, nu ruim een en twintig jaren, wappert op nieuw de vlag, die eenmaal dit gewest aan het Moederland onderwierp, van den Indischen vlaggestok.

Terug gebragt onder de oude banier en ondersteund door de zorgen des reddenden vaderlands, ontwikkel-

de nu de diep gezonken kolonie van liever lede de vermogens, om eenmaal op hare beurt, door rijke opbrengst van haren weelderigen grond, het Moederland te onderschragen.

Een man groot in de jaarboeken van Indie, doorzag met een scherpen blik, al het nut, dat van de kolonie, en voor het Moederland, en voor haar zelve te trekken was, maar zijn schrandere geest gevoelde daarbij ook de behoefte van door een krachtvol verdedigings sijstema, het behoud van Indie aan het vaderland te waarborgen;—met grootsche trekken schetste hij het plan, dat weldra door eenen meester in de kunst, tot een duurzaam gedenkstuk van Nederlandsche krijgskunde werd uitgewerkt.

Het nut des ontwerps ontging aan het kenners oog van Neerlands zorgvollen koning niet en in zijne hooge wijsheid gelastte zijne Majesteit de uitvoering.

Het was echter aan het ontkiemend kunstgewrocht voorbehouden, van in deszelfs eerste grondslagen door eene vorstelijke hand bevestigd te worden.

Uwe Koninklijke Hoogheid verwaardigde zich het schootsvel te omgorden, en met de truffel in de hand, aan de nieuw begonnen vestingen den eersten steen te leggen;—doch niet voldaan van tot de grondslagen te hebben medegewerkt, wilde Uwe Koninklijke Hoogheid ook aan deze bolwerken voor India's verdediging, door de kracht der impulsie, eene meerdere sterkte bij zetten.

Wat toch kan den vaderlandschen krijgsman meer

tot volharding in de verdediging van eenen hem toevertrouwden post aanzetten, en hem tot het hardnekkig voortzetten des strijds meer aandrijven, dan het denkbeeld dat de veste voor welkers behoud hij bloed en leven waagt, de naam draagt van den koning, die door vasten moed en bewonderenswaardige ziels kracht, de grond zuilen van het herschapen vaderland zoo duurzaam bevestigde!— Van koningszonen, die door helden moed, en hooge wetenschap in de krijgskunde, van zoo nabij, den troon des geliefden monarchs onderschraagden, en het Nederlandsche leger aan die der beroemste volken deden evenaren!—Van eenen beminden kleinzoon des dierbaren Konings, die reeds in zijne jeugdige jaren de gegronde hoop deed voeden, van eenmaal aan het hoofd van Nederlands zeemagt, de regten des Konings en die van het vaderland te zullen doen eerbiedigen! —

Ook Uwe Koninklijke Hoogheid gevoelde dit! — En de namen van *Prins Hendrik*, *Willem de Eerste*, *Prins van Oranje* en *Prins Frederik*, door Uwe Koninklijke Hoogheid opvolgelijk aan de rij der vestingen gegeven, getuigen van de waarde die Hoogstdezelve aan het behoud dier sterkten hecht, waarvan de verdediging zoo krachtdadig tot de bescherming en handhaving van 's Konings regten in Indie moet medewerken.

Heb dank, Grootmoedig Vorst, voor dit bewijs van hooge belangstelling in het behoud van dit kostbaar kleinood der Nederlandsche Kroon.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Als eene blijvende weldaad zal de handeling van den Konings geliefden kleinzoon in de jaarboeken van Nederlandsch Indie, aan de vergetelheid onttrokken worden, wanneer zij het geluk zullen vermelden, dat de kolonie te beurt mogt vallen, van voor het eerst een telg uit Nassau's beroemd geslacht in haar midden te aanschouwen; —wanneer zij verhalen zullen met welke belangstelling de Jonge Vorst tot in de geringste bijzonderheden getreden is, om zich met den waren stand van landbouw, kultures en nijverheid bekend te maken; — wanneer zij eindelijk, hulde zullen doen aan den helden zoon, voor de aan den dag gelegde grondbeginselen van moed en vaderlands liefde, gepaard met eene aanminnelijke zedigheid, die ons allen, levenslang, met liefde en erkentelijkheid zal vervullen.

Gedoog, Koninklijke Vorst en Heer! dat wij dezen beker op de gezondheid van Uwe Koninklijke Hoogheid ledigen; — verwerp daarbij onze hartelijke wenschen niet voor Uw bestendig heil en voorspoed; —zijt nog lange jaren de vreugde der Koninklijke Grootouders en de blijdschap der Vorstelijke Ouderen; —moge Uw loopbaan steeds even schitterend zijn als nuttig voor 's Konings dienst en voor het belang van het geliefde Vaderland, —en Nederlands zeemagt zich steeds beroemen kunnen, den Held in haar midden te hebben opgekweekt, van wien zij als zeevoogd, eenmaal haren luister verwacht! — "

Met levendige belangstelling werd deze allezins schoone en indruk makende toast, die met de woorden,

leve Prins *Hendrik der Nederlanden* eindigde, door de aanwezenden aangehoord en toegejuicht.

Den 2 September keerden Z. K. H. en de Gouverneur Generaal naar *Buitenzorg* terug, ten einde aldaar eenige dagen door te brengen en de merkwaardigheden dier residentie te bezien. Deze tijd is zeker niet de minst aangename geweest van 's Prinsen verblijf in deze gewesten, ofschoon eene ongesteldheid, waarschijnlijk een gevolg der vermoeijenissen, aan de door Hoogstdenzelven gedane reis onafscheidbaar verbonden, Z. K. H. belette om al die vermakelijkheden bij te wonen, welke door Hoogstdeszelfs gastheer, den Gouverneur Generaal, waren voorbereid. Desniettemin werd elke voorkomende gelegenheid benuttigd, om Hoogstdenzelven de meest mogelijke genoegens te verschaffen. Onder anderen werd daartoe een uitstapje gedaan naar het in de nabijheid gelegen fraaije landgoed *Pondok Gedé*, de eigendom van den vroegeren Kommissaris Generaal *Baron J. van den Bosch*, thans Minister van Kolonien, en hetwelk alsnu tot buiten verblijf verstrekt van den heer Mr. *J. H. van den Bosch*, Resident van *Buitenzorg*.

Z. K. H. werden alhier al de uitspanningen aangeboden, welke de plaats en gelegenheid toelieten. De gastheer had een talrijk gezelschap te zijnent vereenigd, en deed al het mogelijke om het vereerend bezoek luister en veraangenaming bij te zetten. Met blijkbaar genoegen bragt het hooge gezelschap aldaar eenige dagen door.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Den 24 September verliet de Prins *Buitenzorg*, om zich terug naar *Batavia* te begeven, alwaar op den 26, door den Gouverneur Generaal, ter gelegenheid van het vertrek van Z. K. H., een gala bal en souper werd gegeven, waarop eene gepaste vrolijkheid heerschte, en hetwelk zich in luister en in het bijzonder, door de smaakvolle en sierlijke wijze waarop de danszaal met draperien en guirlandes was ingerigt, boven alle vorigen onderscheidde.

Toen Zijne Excellentie de Gouverneur Generaal, bij het souper, den Prins eenige gelegenheids woorden toesprak en daarbij den Vorst onder anderen een gelukkig wederkeeren in den schoot zijner dierbare betrekkingen en nog vele goede dagen toewenschte, getuigden de herhaalde toejuichingen van het aanzienlijk gezelschap, hoe welmeenend in deze wenschen algemeen werd gedeeld.

Z. K. H. blijkbaar getroffen, beantwoordde dezen toast, door den Gouverneur Generaal te bedanken voor al het goede, dat in den geuiten wensch doorstraalde, terwijl Zijne Koninklijke Hoogheid aldus voortging: Het is mij aangenaam ook in dit oogenblik mijnen dank, hiermede te vereenigen voor alle blijken van attentie, zorgen en beleefdheden, die ik heb mogen ontvangen, gedurende mijn verblijf in Indie. De indruk van mijn kortstondig, doch belangrijk verblijf op *Java*, zal nimmer uit mijn geheugen gewischt worden en de voorspoed van *Java* mij steeds ter harte gaan. Ik verzoek bij dit vaarwel aan Uwe Excellentie en aan *Java*,

te mogen drinken het welzijn Uwer Excellentie, onder toewensching van alle geluk en zegen in deszelfs bestuur, alle geluk voor hare familie en voor *Java's* ingezetenen in het algemeen.

Den 28 September verliet de geliefde vorst de hoofdplaats, zich naar boord begevende van Zr. Ms. fregat BELLONA, om weldra den steven te wenden naar *Bengalen*, na alvorens *Riouw* en *Singapoera*, en welligt nog andere plaatsen naar gelang van de omstandigheden, bezocht te hebben.

Het plegtig uitgeleide van Z. K. H. had plaats overeenkomstig het deswege vastgestelde ceremonieel. Reeds vroegtijdig waren de verschillende autoriteiten, collegien en ambtenaren, benevens alle hoofd officieren der schutterij en van de land en zeemagt, aan het hotel op *Rijswijk* verzameld. Z. K. H. gereed zijnde om het hotel te verlaten, ontving vooraf de afscheids complimenten der aanwezigen, bij monde van den Gouverneur Generaal.

„Het is nu bijna acht maanden geleden, zeide hij, dat ik de eer mogt hebben uwe Koninklijke Hoogheid op deze plaats en aan het hoofd der thans weder om ons geschaarde ambtenaren, welkom te heeten in dit getrouwe gedeelte van 's konings bezittingen.

Toen reeds waren wij allen doordrongen van het geluk, dat de kolonie te beurt viel van een der kleinzonen van onzen geliefden koning, op haren bodem te zien. De tegenwoordigheid van U. K. H. in ons midden, gedurende eenen geruimen tijd, heeft ons allen dit

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

geluk nog meer doen waarderen. Ik zoude te wijdloopig worden indien ik de weldaden alhier wilde opsommen welke door het aanwezen van U. K. H., deze kolonie zijn te beurt gevallen, maar zij zijn diep in onze gedachtenis geprent en de Indische jaarboeken zullen deze gelukkige gebeurtenis, als een blijvend gedenkteeken, roemvol en erkentelijk, aan het nageslacht verkondigen. Bij mijnen welkomstgroet waagde ik het, U. K. H. de verzekering te geven, dat door allen die er in deze gewesten toegeroepen zijn, de koning met ijver en trouw gediend wordt, en wij waren er trotsch op, dat onze gedragingen, door eenen vorst uit het koninklijk geslacht, van nabij konden worden gadegeslagen en beoordeeld.

Als hoofd des bestuurs durf ik mij vleijen, en ook U. K. H. welwillend schrijven van gisteren, doet dit even verpligtend als vereerend kennen, dat Hoogst Dezelve, op hare reizen door de kolonie, mijne vroeger gegeven verzekering, door eigen bevinding heeft bewaarheid gevonden, en dat U. K. H. zich heeft kunnen overtuigen dat bij alle ambtenaren die hartelijke belangstelling voor 's konings dienst bestaat, welke den goeden uitslag alleen kan waarborgen.

Wij zijn U. K. H. erkentelijk voor de opmerkzame en aandachtige wijze, waarop Hoogst Dezelve alle gedeelten van de dienst tot in de geringste bijzonderheden onderzocht heeft. De verslagen der gewestelijke bestuurderen getuigen eenparig van de belangstelling hierbij door U. K. H. aan den dag gelegd, en allen

dragen er roem op, de tevredenheids betuiging van U. K. H. over het geziene en bevondene te hebben mogen verwerven;—wij zijn er trotsch op door eenen kleinzoon des dierbaren konings, onder wiens weldadige en zorgvolle regering de kolonie weldra het toppunt harer welvaart zal naderen, te zijn beoordeeld geworden;—maar wij zijn dit ook niet minder op het zelf vertrouwen, dat wij durven voeden, van na het verslag door U. K. H. van derzelver bevindingen, onzen geeerbiedigden koning aan te bieden, den toets van het geoefend oordeel van Neerlands kundigen monarch te zullen kunnen doorstaan, en in dat vertrouwen durven wij dan ook U. K. H. smeken, bij Hoogst Deszelfs terugkomst in het vaderland, de ongeveinsde hulde van onzen eerbied, trouw en verknochtheid, aan de voeten van Z. M. troon te willen nederleggen.

Thans het oogenblik genaderd zijnde, dat U. K. H. deze boorden en weldra deze gewesten verlaten zal, zij het mij veroorloofd de belangen dezer kolonie, in het welwillend aandenken van U. K. H. en in Hoogst Deszelfs bescherming, in de hooge betrekkingen welke U. K. H. eenmaal zijn voorbehouden, eerbiedig, doch dringend aantebevelen. Moge het verblijf in deze gewesten U. K. H. steeds ter aangename herinnering strekken, en derzelver bewoners een gunstig herdenken door U. K. H. niet onwaardig gekeurd worden.

Onze warmste wenschen verzellen U. K. H. op den belangrijken togt, welke Hoogst Dezelve gaat on-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

dernemen, moge het ook in de vreemde gewesten U. K. H. welgaan, en Hoogst Dezelve aldaar de gelegenheid vinden, om den rijkdom harer bevindingen met ruime schatten te vermeerderen, tot welzijn van 's konings dienst en tot heil des vaderlands.

De Almagtige verleene U. K. H. voortdurende gezondheid en kracht om de ondernomen taak met roem en zelf voldoening te vervullen, zijn beste zegen vergezelle U. K. H. op al hare wegen en geleide Hoogst Denzelven behouden en gelukkig in het geliefde vaderland, en in den schoot der geeerbiedigde koninklijke familie.—"

In welke stemming Z. K. H. zich op dezen stond bevond, hoe Hoogst Dezelve over het genoten onthaal dacht, en welke wenschen de geliefde Prins in het algemeen voor deze gewesten koesterde, blijkt uit hetgeen Hoogst Dezelve, aan Zijne Excellentie den Gouverneur Generaal en de verdere aanwezigen te kennen gaf, en hetgeen wij in de gelegenheid zijn, bijna woordelijk hier ter neder te stellen.—"Ik ben in dezen oogenblik, sprak de jonge vorst, doordrongen van het geen ik in een verblijf van ruim zeven maanden in de Oost Indiesche bezittingen van Z. M., heb genoten en ondervonden.

Ik heb van Uwe Excellentie, van alle rangen en standen, menig blijk van welwillendheid, liefde en eerbied ontvangen en het is mij aangenaam dit te erkennen en te betuigen, op het oogenblik dat ik mijne wenschen voor Uwe Excellentie, deszelfs familie en

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Java's intezetenen herhale. Ik bid Uwe Excellentie die met mijnen afscheids groet te willen aannemen en tevens ook over te willen brengen aan het volk uwer zorgen toe betrouwd;—de hemel schenke Uwe Excellentie in deszelfs hooge en gewigtige betrekking zijnen besten zegen en doe alzoo hare pogingen gelukken, tot eer en roem en welvaart van vorst en vaderland.—"

Na deze woorden te hebben uitgesproken verliet Z. K. H. de zaal, door zijne Excellentie den Gouverneur Generaal, gevolgd door den algemeenen secretaris en de adjunct secretarissen, benevens de adjudanten, tot aan het rijtuig geleid wordende, alwaar nu eindelijk het laatste vaarwel, op de meest treffende en hartelijke wijze plaats vond.

Het afrijden van het rijtuig werd door een saluut aangekondigd. Eene kommissie geleidde Zijne Koninklijke Hoogheid door de langs den weg geschaarde troepen van het garnizoen, naar de gewone inschepings plaats, alwaar zich eene andere kommissie bevond om Hoogst Denzelven naar boord te vergezellen, welke, na Z. K. H. een laatst vaarwel te hebben toegesproken, naar wal terug keerde. Den volgenden morgen ligtten het fregat BELLONA en de brik SNELHEID het anker en weldra waren dezelven uit het gezigt.

De reis was voorspoedig en reeds op den 7 October, lieten de beide schepen voor *Riouw* het anker vallen. De Resident, de heer *C. F. Goldman*, en de Militaire Kommandant, zoomede de Kapitein Luitenant ter zee *N. Koops*, Kommandant van Zr. Ms. korvet *Ajax*, bega-

ven zich onmiddelijk aan boord van het fregat, om den Prins met Hoogst Deszelfs behouden aankomst aldaar te complimenteren. Z. K. H. debarkeerde den volgenden morgen, onder het salueren van het fort en van de ter reede liggende oorlog en particuliere schepen.

Aan wal komende, werd de Doorluchtige Reiziger door de voormelde autoriteiten, vergezeld van den Onderkoning, den Sultan van *Selanjoor*, en de civiele en militaire ambtenaren ontvangen en langs het bruggenhoofd, door de reijen van de ieder in hunne lands kleederdragt geschaarde menigte, naar het voor de receptie in gereedheid gebragte residentie huis geleid.

Des namiddags bezigtigde de Prins het fort *Kroonprins*, de kerk en de Gouvernements lagere school, woonde daarna een diner bij en keerde in den avond, onder het schoonste weder, naar boord terug.

Den 9 ligtte het fregat het anker en arriveerde nog denzelfden dag te *Singapoera*, alwaar Z. K. H. den volgenden morgen aan wal komende, bij afwezigheid van den Gouverneur *Bonham*, door den Resident, met de meeste eerbewijzingen werd ontvangen.

Eene Gouvernements woning was voor de receptie van Z. K. H. in gereedheid gebragt. De dag werd besteed in het bezigtigen van de omstreken der plaats en in het bijwonen van een officieel diner, terwijl den volgenden dag de reis door straat *Malakka* werd voortgezet. De havenmeester te *Riouw*, *M. A. Borgen*, was, op last van den Resident, aan boord van het fregat gebleven, om de schepen door dit moeijelijk vaar-

water te brengen. Deze taak werd door hem naar wensch volbragt, en de Kolonel *Arriens* betuigde, bij een brief van *Malakka* aan den Resident van *Riouw*, deszelfs dank voor de gewigtige diensten, door dien ambtenaar, te dezer gelegenheid bewezen.

Bij de aankomst te *Poeloe Pinang* (*Prince of Wales Island*), werd de Prins door den Gouverneur aldaar, met vele eerbewijzingen ontvangen, en al het mogelijke aangewend om het verblijf van Z. K. H. te dier plaatse, te veraangenamen.

Gedurende het aanwezen van den Prins aldaar, legde Z. K. H. een bezoek af aan boord der toen ter reede liggende Engelsche oorlogs vaartuigen ZEBRA en WOLFF, en werd Hoogstdezelve door de Kommandanten dier schepen, de Kapiteins *Mc. Crea* en *Stanley*, met bijzondere onderscheiding gerecipieerd.

Op den 2 November verliet Zr. Ms. fregat BELLONA, vergezeld van de brik SNELHEID, weder de reede van *Poeloe Pinang*, om de reis naar *Calcutta* voort te zetten.

Zoo ver loopen de berigten, welke nopens 's Prinsen reize, bij het Indisch bestuur ontvangen werden.

Hadden de ingezetenen dezer gewesten het geluk op prijs gesteld, een geliefd lid van het door elk Nederlander zoo zeer bemind Vorstelijk Huis, in hun midden te ontvangen, niet minder was hunne deelneming den geliefden Kleinzoon van den geeerbiedigden Koning wederom te zien vertrekken, — eene scheiding, die voorzeker in veler oog een traan van aandoening, liefde en erkentelijkheid verwekte, bij de ervaring van de

voortreffelijke hoedanigheden, welke ieder, die de eer had den Vorst meer van nabij te leeren kennen, bij Zijne Koninklijke Hoogheid heeft opgemerkt; van de minzaamheid zoo geheel aan den geliefden Prins eigen, en hier steeds ondervonden; van de hooge belangstelling, waarmede Zijne Koninklijke Hoogheid de bestaande inrigtingen van algemeen of bijzonder nut heeft gade geslagen; van den hoogen prijs, die blijkbaar door Hoogstdenzelven is gesteld geworden op alles, wat tot den bloei, den luister en de welvaart dezer gewesten dienstig wordt geacht; bij het bewust zijn eindelijk, dat de geliefde Prins, den gevaarvollen en moeijelijken togt, in het belang van *Nederland* en Nederlandsch *Indie* getrotseerd heeft.

De eerbiedige herinnering aan den edelen Vorst zal dan ook den bewoners dezer gewesten steeds dierbaar zijn, terwijl derzelver beste wenschen voor een ongestoord genot van gezondheid en bestendig geluk, Hoogstdenzelven steeds zullen vergezellen.

Mogen de pogingen, welke hier zijn aangewend, om het verblijf van den Prins nuttig te doen zijn en te veraangenamen, door Hoogstdenzelven worden aangemerkt als geringe blijken van den eerbied, de liefde en hoogachting voor Hoogstdeszelfs persoon, en van de algemeene verknochtheid der ingezetenen van Nederlandsch *Indie* aan het geheele Koninklijke geslacht, dan mag het niet worden betwijfeld, of Z. K. H. zal ook aan gene zijde des oceaans, nu en dan hunner gedachtig willen zijn.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

SUPRIYADI
TGL 5109

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

